

Møte for lukkede dører, Stortinget 12. juni 1915

Møte for lukkede dører i Stortinget
den 12. juni 1915 kl. 11.35.

Præsident: Årstad.

Dagsorden:

1. Indstilling fra militærkomiteen angaaende anskaffelse av nye kjeler til kanonbaaten Tyr (tillæg 8 til indst. S. X).
2. Indstilling fra den forsterkede budgetkomite og militærkomiteen i forening om godkjendelse av de hittil trufne forføininger til hævde av rikets nøitralitet og bemyndigelse for regjeringen til yderligere at anvende indtil 10 millioner kroner i nævnte øiemed (indst. S. XXXXVIII).
3. Referat.

Præsidenten: Møtet sættes for lukkede døre til behandling av de to saker, som er opført paa det kart, som er delt om til repræsentanterne.

Præsidenten vil foreslaa, at regjeringens medlemmer gives adgang til at overvære møtets forhandlinger.

Votering:

Præsidentens forslag bifaldtes enstemmig.

Præsidenten: Der er en sak, som præsidenten vil tillate sig at bringe frem. Forsvarsdepartementet har bedt om tilladelse til at faa fuldstændig avskrift av forhandlingerne i møter for lukkede døre i april maaned om de ekstraordinære forsvarsforanstaltninger. Det er stadig nødvendig for departementet at kunne returnere til de uttalelser, som er fremkommet angaaende disse saker. Præsidenten kan ikke paa egenhaand gi samtykke til, at slik avskrift meddeles, det skal forelægges Stortinget. Præsidenten vil indhente bemyndigelse til, at der gives tilladelse til, at en fuldstændig avskrift av referaterne angaaende de ekstraordinære forsvarsbevilgninger i møter for lukkede døre i april maaned blir meddelt. - Ingen har uttalt sig derimot, og præsidenten anser det som vedtat, at en slik avskrift kan gives. Det vil bli besørget av kontoret.

Saa vil præsidenten foreslaa, at kontorets folk og budene i den utstrækning, som det er nødvendig, faar anledning til at komme ind i salen under de forhandlinger, som nu skal foregaa. Det er ofte nødvendig, at de er tilstede, og der er adgang til det efter reglementet. Hvis ingen uttaler sig mot det, vil saadan adgang gives.

Sak nr. 1.

Indstilling fra militærkomiteen angaaende anskaffelse av nye kjeler til kanonbaaten Tyr (tillæg 8 til indst. S. X).

Chr. Knudsen: Jeg synes, det er underlig at behandle for lukkede døre en sak som den, som foreligger her, om anskaffelse av nye kjeler til en kanonbaat. Jeg finder ingensomhelst grund til det, og jeg vil tillate mig at foreslaa, at forhandlingerne foregaar for aapne døre. Ogsaa den anden sak er av den beskaffenhet - der foreligger ikke noget hemmeligt og er ikke fremkommet noget saadant i indstillingen - at den ikke gir anledning til behandling for lukkede døre. Jeg foreslaar, at begge disse saker foretages for aapne døre.

Præsidenten: Præsidenten skal bemerke, at propositionen i den første sak er av regjeringen oversendt som hemmelig dokument, og indstillingen fra komiteen er paatrykt "hemmelig", og derfor var det selvfølgelig nødvendig for præsidenten at indkalde dette møte for lukkede døre. En anden sak er det, at det ligger i Stortingets haand at bestemme, at forhandlingerne skal foregaa for aapne døre. - Med hensyn til den sidste sak skal præsidenten gjøre opmerksom paa, at propositionen angaaende den sak blev overbragt i hemmelig møte og blev betegnet av regjeringen som hemmelig, og den er ogsaa i hemmelig møte oversendt militærkomiteen. Det er av forsvarsdepartementets chef meddelt præsidenten, at det var nødvendig for ham til opplysning angaaende flere av disse spørsmaal, som har været oppe i komiteen, at gi meddelelser, som det ikke gik an at gi for aapne døre. Derfor har præsidenten anset det som givet, at under disse omstændigheter maatte møtet indkaldes som møte for lukkede døre, og det fik da ligge i Stortingets haand at avgjøre, hvorvidt saken skulde behandles for lukkede døre eller ikke. I henhold til, hvad præsidenten har uttalt, vil præsidenten for sit vedkommende foreslaa, at disse to saker behandles for lukkede døre. Der kan da senere av Stortinget træffes avgjørelse om, hvorvidt og i hvilken utstrækning meddelelse om forhandlingerne her skal finde sted. Hr. Chr. Knudsen har altsaa foreslaaet, at begge saker behandles for aapne døre.

Castberg: Det blev nævnt av præsidenten, at komiteen ogsaa har avgit sin indstilling som hemmelig. Det kunde kanskje være av interesse at faa opplyst, om det har sin grund i, at komiteen finder, at dette spørsmaal er av den art, at det bør behandles for lukkede døre. Hvis departementschefen har meddelelser at gi, som han ikke kan gi for aapne døre, saa blir der selvfølgelig at ta hensyn dertil. Men naar man ser paa denne sak, som gaar ut paa, at der skal bevilges et beløp til anskaffelse av nye kjedler i en kanonbaat, saa synes jeg det gaar vel vidt, naar man nu skal lukke dørene for ogsaa at behandle et saadant spørsmaal. Det er en av grundsætningerne for vort

konstitutionelle liv, at stortingets forhandlinger foregaar offentlig, og saaledes som denne sak foreligger her kan jeg for min del ialfald ikke se, at der er noget moment, som skulde gjøre, at denne saks behandling skulde foregaa for lukkede døre. Har forsvarsministeren meddelelser at gi, som ikke kan gives offentlig, saa kunde der være anledning for forsvarsministeren at gi dem nu og derefter kunde stortinget fatte beslutning om, at den videre behandling skulde ske for aapne døre. Det faar et lidt komisk skjær, naar man skal lukke dørene bare for det, som foreligger her i de trykte dokumenter om den første sak.

Svendsbøe (komiteens ordfører): Komiteens indstilling har samme utstyr som propositionen. Naar propositionen var avgit hemmelig, saa maatte derav følge, at indstillingen ogsaa blev avgit paa samme vis. Det er saa, at det kan se ut til at være en svært liten sak, og at der maatte kunne fattes beslutning for aapne døre om at anskaffe nye kjedler i en kanonbaat, men jeg har tænkt, at der kunde være en grund, nemlig den, at dette skib skal benyttes som mineutlagger, og jeg kan tænke mig, at hensynet til, at det ikke skal bli offentlig, at dette skib - en av de faa mineutlæggere, kanskje den eneste man har er under reparation, og at vi har i tilfælde ikke noget fartøi at utlægge miner med -, jeg kan tænke mig, at det hensyn er et forsvar for, at saken skal behandles hemmelig tiltrods for hvorledes det ellers kan se ut.

Gausdal: Hvis jeg ikke forstod præsidenten feil, saa hadde ikke præsidenten anden grund for at foreslaa denne sak behandlet hemmelig end det, at departementet hadde forelagt den hemmelig, og komiteen hadde indstillet den hemmelig. Jeg synes, at stortinget kommer til at gli ut paa et skraaplan, hvis det ikke selv skal avgjøre, hvorvidt en sak skal behandles hemmelig eller ei. At komiteen i et enkelt tilfælde bøier sig og lar indstillingen trykke hemmelig, naar forelægget er hemmelig, kan jo enda taales; men at det skal være nogen grund for Stortinget til at behandle saken for lukkede dører, kan jeg ikke indse. Komiteens medlem hr. Svendsbøe anførte som en grund, som han kunde tænke sig, at dette er en mineutlagger og kanskje den eneste, vi hadde. Det er ikke tilfældet. Det burde ialfald hr. Svendsbøe vite, at vi ialfald har 6 slike mineutlæggere - om vi ikke har 8. Jeg vet ialfald, at vi har 6, og da synes jeg, at naar man har 5 til disposition - og man kan vel ogsaa bruke andre baater - saa skulde det ikke være nogen grund til at behandle saken for lukkede dører. Jeg er enig med repræsentanten hr. Castberg i, at denslags hemmelige forhandlinger kaster et komisk skjær over hele forsamlingen - at en saadan liten sak som at sette en ny kjedel ind i en liten baat skal være en saa hemmelig affære, at man skal lukke dørene. Jeg er sterkt fristet

til at opta forslag om, at forhandlingerne skal foregaa for aapne dører.

Præsidenten: Det er fremsat forslag derom.

Gausdal: Da vil jeg anbefale, at det forslag vedtages, ialfald for den saks vedkommende. Og hvad St.med. nr. 10 angaar, har jo forsvarsministeren i vinter git os en lang utredning. Det var jo for lukkede dører, og jeg tror ikke, det skulde være nødvendig at gjenta det. Naar denne utredning falder bort, mener jeg, at det, som nu er at sige om St.med. nr. 10 og indstillingen i anledning av proposition nr. 34 iaar, kan meget godt siges for aapne dører. Vi ser jo, at i utenlandske parlamenter behandles ganske anderledes viktige saker end disse for aapne dører, saa vi bør ikke omslutte Stortinget med mere hemmelighetsfuldhet, end vi har gjort iaar.

Statsraad Holtfodt: Jeg har ved tidligere leiligheter gjort opmerksom paa, at jeg av princip fremlægger alt, som angaar nøytralitetsvernet, og som kan ha indflydelse paa vor stilling utad, som hemmelig. Stortinget har selvfølgelig i sin magt at bestemme, hvorledes behandlingen skal foregaa. Vil det behandle det offentlig, faar det gjøre det, og da faar det overta det ansvar, som følger av, at vi drøfter vore militære foranstaltninger for aapne dører under denne situation. Det princip agter jeg fremdeles at følge.

Det kan synes, som denne sak er saa liten, at den ikke burde være fremlagt i en hemmelig proposition. Jeg kan da henholde mig til, hvad komiteens ordfører har uttalt, at kunde der være spørsmaal, om ikke dette var av de foranstaltninger, som regjeringen kunde ha truffet i kraft av den bemyndigelse, som er git den til at opretholde nøytralitetsvernet. Naar det ikke er gjort, er grunden den, at der paa forhaand var git en bevilgning av Stortinget til kjedelreparation, og at det viste sig, at den bevilgning, som det vil fremgaa av propositionen, maatte overskrides med en saa stor sum, at det da forekom mig mest loyalt, at der blev fattet en ny stortingsbeslutning, for at faa en helt ny kjedel istedenfor at reparere den gamle, hvilket allerede var vedtat av Stortinget. Hadde ikke saken været inde for Stortinget før, var den ikke blit gjort til gjenstand for en særskilt proposition nu.

I disse ting like saa vel som i den næste sak paa dagsordenen vil de uttalelser, som falder under debatten, være ganske avgjørende for, hvorvidt forhandlingerne kan offentliggjøres eller ikke. Gaar man ut fra, at alle hele tiden er opmerksom paa ikke at sige noget, som ikke kan komme frem for offentligheten, er der fra min side naturligvis intet til hinder for, at debatten siden offentliggjøres; men efter den erfaring, jeg har fra Stortinget, er der ingen, som paa forhaand kan sige,

hvordan en debat utvikler sig, og man skal huske paa, at den næste sak paa kartet omfatter alle de foranstaltninger, som er truffet, helt siden krigen brøt ut og indtil dags dato. Hvem kan da paa forhaand sige, hvad en saadan debat kommer til at omfatte? Jeg staar jo med ansvaret for alt dette, og om saken blir behandlet for aapne dører, vil det i høi grad lægge baand paa den frihet, jeg maa ha til at uttale mig om disse spørsmaal. Skulde det, naar debatten er avsluttet, vise sig, at der ikke er kommet frem noget, som er betænkelig, vil jeg for mit vedkommende selvfølgelig ikke ha noget imot, at forhandlingerne offentliggjøres; men jeg vil ikke ta og kommer fremtidig ikke til at ta ansvaret for at behandle vore militære foranstaltninger offentlig - de, som har direkte indflydelse paa den nuværende situation.

Denne mineutlægger kan synes at være et litet spørsmaal. Det forholder sig saaledes, som hr. Svendsbøe sa - selv om vi har et større antal, end han trodde - at det flaatemateriel, vi raader over, er ikke større, end at det ikke behøver at offentliggjøres utad, og jeg kan heller ikke tro, at det er noget statshensyn, som krænkes derved, at man ikke offentliggjør for nationen, at nu har vi netop i Kristianiafjorden reducert mineutlæggerne til det halve av de 2, vi har hat. For Kristianiafjordens vedkommende var det visst rigtig, hvad hr. Svendsbøe sa, utenat jeg nu husker flaatefordelingen i detalj. Det er grunden. Jeg tror ikke, at man behøver være angstelig for, at man krænker noget hensyn ved at behandle for lukkede dører de militære spørsmaal, som har direkte befatning med nøytralitetsvernet.

Mowinckel: Jeg vil stemme for, at disse saker behandles for lukkede dører. Jeg synes, det er noksaa eiendommelig, at den første angaaende kjedelen i "Tyr" er fremlagt hemmelig og det med en speciel rød stripe, som synes at tyde paa, at det er noget rigtig blodig og følt dette her med "Tyr". Det maa jeg sige, jeg ikke rigtig kan forstaa; men er den nu en gang fremlagt som hemmelig, saa tror jeg nok, vi skal holde det hemmelig - om ikke andet saa av den grund, at det vil se noksaa eiendommelig ut, og det vil ikke kunne forstaaes av offentligheten, at denne sak har været fremlagt hemmelig, og saa skal den alligevel behandles offentlig. Saa jeg tror, der er liten grund til, at vi skal gjøre det ekstravæsen av den, at vi nu, efterat den baade fra statsraadens side og fra militærkomiteens side er fremlagt som hemmelig, beslutter at offentliggjøre den.

Hvad den anden sak angaar, saa synes jeg ubetinget, at drøftelsen av det spørsmaal bør foregaa for lukkede døre.

Det blev sagt her, at i andre nationalforsamlinger drøftet man spørsmaal av langt større rækkevidde og betydning end disse her for aapne døre. Det har jeg mine tvil om. Man faar maale sakernes betydning i forhold til arten av dem, og da kan det nok være saker, som tilsyneladende ser ut til at være baade større og

betydeligere end disse forsvarssaker, vi behandler her; men i forhold til vort lands størrelse og vort forsvars stilling i det hele tatt, saa tror jeg trygt man kan sige, at her i landet behandles spørsmåal av denne art for offentligheten i en utstrækning, som ikke finder sit sidestykke i andre lande. I andre lande vil en hel mængde spørsmåal, som staar paa samme trin og er av samme art som de, som behandles av stortinget, overhovedet ikke bli behandlet av nationalforsamlingen. Ikke engang nationalforsamlingens medlemmer kjender der til de skridt og de dispositioner, som træffes av forsvarsdepartementet til varetagelse av landets forsvarsinteresser. Der er ingen, som aner dem, og endnu mindre drøftes de for aapne døre. Her lægges alt frem for stortinget; men netop av den grund bør der behandles for lukkede døre kanskje mere, end tilfældet er, naar vi lever i normale tilstande, men ganske sikkert naar vi lever i saa vanskelige tilstande som nu. Da skal der tales mindst mulig og offentliggjøres mindst mulig om de dispositioner, som træffes til landets forsvar.

Chr. Knudsen: Vi hører nu, at forsvarsministeren av princip vil fremlægge for stortinget de saker, som vedrører nøytralitetsvernet, som hemmelige; men er saa tilfældet, saa mener jeg, det er saa meget mere paakrævet, at stortinget bryder paa det princip, ti det strider mot vor konstitutionelle skik at behandle saker for lukkede døre, og det mener jeg, stortinget sandelig faar sette fingeren paa og bryde det princip. Det kan ikke være mulig, at stortinget skal rette sig efter et princip, som oppstilles av forsvarsministeren; det er i strid med hele vor tidligere konstitutionelle orden. Jeg vil tilstaa, at det kanskje kan være lidt forskjellig med hensyn til disse to saker. Den første er jo fremlagt som hemmelig, saavel propositionen som indstillingen, og jeg skal ikke sette saa forfærdelig meget ind paa, at den ikke skal behandles hemmelig, skjönt jeg finder ingen grund til, at det skal gjøres. Men hvad den næste sak angaar, saa er saavel propositionen som indstillingen offentlige, og jeg skjønner ikke, at stortinget kan være med paa da at behandle saken for lukkede døre. Jeg vil forbeholde mig, at der blir votert særskilt over disse to saker, hvorvidt de skal behandles hemmelig eller offentlig.

Konow: Det forekommer mig, hvad angaar den sidste sak, som er opført her, at naar statsraaden kræver det, saa bør vi bøie os for det krav og behandle den for lukkede døre. Der kan være ting, som statsraaden selv ikke kan sige, uten at dørene er lukket, og der kan komme uttalelser her, som ikke er heldige for vor stilling til de krigførende magter. Stortinget har jo sin beslutningsmyndighet like godt i behold for det. Er debatten av den art, at den kan offentliggjøres, da kan stortinget beslutte det. Der er ikke foregrepet noget hensyn ved, at man setter møtet for lukkede døre, naar stortinget til enhver tid efter

debatten har det i sin haand at kunne offentliggjøre den, hvis intet kommer frem, som kan skade, hvis det offentliggjøres. Jeg slutter mig derfor til præsidentens forslag, om, at vi behandler disse saker for lukkede døre.

Sæbø: Jeg maa tilstaa, at i løpet av de 9 aar, jeg har siddet i denne sal, har jeg aldrig hørt, at det fra nogen forsvarsminister har været gaat frem paa en saadan maate som av den nuværende. Det er næsten ikke en eneste sak med hensyn til militære ting, uten at forsvarsministeren forlanger, at den skal behandles for lukkede døre. Og man kjender jo resultatet. Det blir som regel, at denne forsamlings medlemmer føler sig ikke som frie mænd, som de burde gjøre. Og jeg vil sige like ut, at forsvarsministeren optræder jo fuldstændig med militær diktatur, som jeg synes er aldeles usmakelig og meningsløs likeoverfor denne forsamling. Det kan da ikke gaa saaledes i længden. Det gjælder her f.eks. en ubetydelig sak - at man skal skaffe en ny kjedel i en gammel baat, men selv det skal behandles for lukkede døre. Jeg skjønner ikke, hvor dette bærer hen. Men forsvarsministeren har jo her en hensigt, den nemlig, at han skal faa trumfet igjennem sine meninger. Forsvarsministeren siger, at han vil ikke ta noget ansvar her, hvis han ikke kan faa det, som han vil ha det. Deri ligger en trussel likeoverfor denne forsamling, som jeg synes, man burde avvise; for saken er, at ansvaret tilslut kommer da ikke paa forsvarsministeren, det er denne forsamling, som faar bære ansvaret tilslut for de beslutninger, som her fattes. Jeg synes, det er eiendommelig av flertalspartiets mænd, at de anser den nuværende forsvarsminister for saa uundværlig, at de ikke kan optræ som selvstændige mennesker; og jeg er sikker paa, at det er mange i denne sal, som finder, at der er liten mening i at holde disse møter for lukkede døre; men naar de er med paa det, da er det i grunden bare, fordi forsvarsministeren vil gjøre kabinetsspørsmaal; det er jo blit en mani nu at gjøre kabinetsspørsmaal paa alle mulige ting. Jeg tror, at hvis den nuværende forsvarsminister faar ture frem paa den vei, han er begyndt, saa blir han en farlig mand for dette land. Jeg vil advare mot, at man fortsætter paa denne maate, og jeg tror ikke, at man skal kunne dysse almenheten i søvn ved at holde disse ting inden 4 vægger, tvertimot. La almenheten faa vite om de ting, som ialfald uten skade kan offentliggjøres; derved vil man meget mere berolige almenheten, end om man gjør det paa denne maate, og naar saa pludselig en vakker dag byrderne kommer, saa faar almenheten vite det i form av byrderne, men den faar ikke vite, hvad der gik forut. Det er farlig dette. Jeg tror, denne forsamling gjorde ret i engang at si stop for forsvarsministerens kabinetsspørsmaal.

Præsidenten vil henstille til talerne at fatte sig i størst mulig korthet.

Hagerup Bull: Hvad angaar sak nr. 1 slutter jeg mig til, hvad der er uttalt av hr. Mowinckel. Der forekommer mig at være noksaa svake grunde for, at saken behandles hemmelig; men naar det engang er gjort, finder jeg i overensstemmelse med, hvad hr. Mowinckel anførte, at man ikke bør behandle den offentlig. - Hvad sak nr. 2 angaar stiller det sig for mig noksaa utvilsomt, at saken maa behandles for lukkede døre. Det er dog ikke saa, som hr. Knudsen anførte, at saken i sin helhet er blit forelagt offentlig. Stortingsmeddelelse nr. 10, som ligger til grund for indstillingen likesaavel som st.prp. nr. 34, er hemmelig, og ganske vist har indstillingen kunnet avgives offentlig, men der er ikke indgaat paa detaljer. Det er en meget nærliggende mulighed, at der baade fra forsvarsministerens side og fra andre medlemmer av forsamlingen kan fremkomme uttalelser under denne saks behandling, som ikke egner sig for offentligheten. Jeg maa ialfald for mit eget vedkommende forbeholde mig adgang til at tale frit, selv om jeg derunder skulde fremkomme med ting, som ikke egner sig for almenheten. Naar det av hr. Sæbø blev uttalt, at det var nyttig, at almenheten faar greie paa, hvad som foregaar, saa skal jeg dertil bemerke, at det ikke er likesaa nyttig, at utlandet faar greie paa alt vedkommende vore forsvarsforanstaltninger. Og naar hr. Knudsen, hvis jeg ikke oppfattet ham feilagtig, hadde forstaat forsvarsministeren derhen, at han vilde ha alle militære spørsmaal forelagt som hemmelige, saa er det en misforstaaelse; det var saker vedkommende nøytralitetsvernet, som forsvarsministeren sa, han som princip vilde ha forelagt for lukkede døre. Det tror jeg, gjør en stor forskjel.

Aavatsmark: Hvad sak nr. 1 angaar om kanonbaaten "Tyr"s kjeler, saa var der i komiteen delte meninger, om man skulde avgi indstillingen som hemmelig eller ikke, men da præsidenten fra præsidentstolen da saken blev referert, henstillet til komiteen at avgi indstillingen hemmelig, fandt komiteen at maate følge denne henstilling. - Hvad sak nr. 2 angaar, om Ørstad-affæren, saa er jeg enig i de uttalelser, som er faldt, at den bør behandles for lukkede døre. Naturligvis er der den ulempe ved at behandle en sak for lukkede døre, at repræsentanterne da siger saa meget, at det er umulig efterpaa at offentliggjøre forhandlingerne, men dermed er nu intet at gjøre. Jeg mener, at naar statsraaden foreslaar saken behandlet for lukkede døre, saa kan man ikke motsætte sig det. Naar statsraaden mener, at dørene maa lukkes for at han skal kunne belyse saken fra alle sider, saa vil komiteens flertal ikke motsætte sig det.

Castberg: Mine bemerkninger gjaldt kun første sak, idet jeg sa, at efter det, som foreligger i de trykte dokumenter, forekom det mig besynderlig, at vi skulde behandle den sak for lukkede døre. Jeg vil imidlertid nu erklære, at efter de uttalelser, som er faldt fra

komiteens ordfører og statsraaden, vil jeg ikke stemme mot behandling for lukkede døre, idet jeg bøier mig for, at statsraaden siger, at han kan bli nødsaget til at gjøre bemerkninger eller komme med opplysninger, som han som ansvarlig for forsvaret vilde finde det beklagelig fremkom for aapne døre. Naar forhandlingerne er slut, vil der jo kunne gjøres op en dom om, hvorvidt der er faldt den slags uttalelser, som hindrer offentliggjørelse. Efter de uttalelser, som er faldt vil jeg som sagt stemme for handling for lukkede døre.

Votering:

Ved alternativ votering mellem præsidentens forslag, at forhandlingerne foregaar for lukkede dører, og det av hr. Chr. Knudsen fremsatte forslag, at forhandlingerne føres for aapne dører, blev præsidentens forslag bifaldt mot 19 stemmer.

Man gik derefter over til behandlingen av de paa kartet opførte saker.

Sak no. 1.

Indstilling fra militærkomiteen angaaende anskaffelse av nye kjeler til kanonbaaten Tyr (tillæg 8 til indst. S. X).

Komiteen hadde indstillet:

For terminen 1ste juli 1915 - 30te juni 1916 bevilges under hovedpost XI B, kap. 4, titel 3 kr. 33 000,00 som tillæg til den for terminen 1ste juli 1914 - 30te juni 1915 under tilsvarende post givne bevilgning til anskaffelse av nye kjeler til kanonbaaten "Tyr".

Votering:

Komiteens indstilling bifaldtes enstemmig.

Sak nr. 2.

Indstilling fra den forsterkede budgetkomite og militærkomiteen i forening om godkjendelse av de hittil trufne forføininger til hævvelse av rikets nøitralitet og bemyndigelse for regjeringen til yderligere at anvende indtil 10 millioner kroner i nævnte øiemed (indst. S. XXXXVIII).

Saken i dens almindelighet undergaves debat.

Chr. Knudsen: I indstillingen er fra mindretallets side utførlig gjort rede for vort standpunkt i denne sak. Vi mener, at her har regjeringen gaat utenom sin kompetance. Den har foretat anskaffelser og anvendt summer til militære formaal, som ikke kan siges at vedrøre nøitralitetsvernet, og som under alle omstændigheter staar

i strid med det, som av Stortinget er besluttet, spesielt naar det gjælder den beslutning, som blev vedtat i det hemmelige møte angaaende nøitralitetsvernet. Men det er ogsaa i strid med indstillingen angaaende bevilgningen av de 15 millioner for i den krasseste strid med, hvad Stortinget har besluttet i saa henseende, og det, som vedkommer denne bevilgning, det er baade behandlet og avgjort for aapne dører. Det var forutsat, at de 15 millioner skulde anvendes ikke bare til nøitralitetsvernet; men at de skulde anvendes til anskaffelse av proviant, indkjøp av kul og til krigsrisiko og fornemmelig til forebyggelse av arbeidsnød. Som man vil erindre, blev summen, som i den kongelige proposition var foreslaat til 10 millioner, forhøiet til 15 millioner, og det væsentlig av den grund, at vi gjennom departementet fik en skrivelse fra den til ordning av arbeidsforholdene nedsatte komite, hvori det uttrykkelig erklærtes, at 10 millioner var saa altfor litet til samtlige disse formaal. Paa grundlag av dette var det, at saavel komiteen som Stortinget gik til at forhøie beløpet fra 10 til 15 millioner. Det er da klart, at det er helt i strid med forutsætningerne at anvende saa store beløp, som her er anvendt, til militære foranstaltninger, og det til militære foranstaltninger, som ikke paa nogen maate kan siges at staa i forbindelse med selve nøitralitetsvernet. Der skulde jo efter propositionen i virkeligheten ikke være anvendt mere til nøitralitetsvernet end det, som av dokument no. 2 sees at være medgaat til det egentlige nøitralitetsvern. Som man vet, stillet vi socialdemokrater os paa det standpunkt, at vi gik med paa det da oprettede nøitralitetsvern, idet vi fandt ikke at kunne motsætte os det; men i tinget advarte vi paa det bestemteste mot, at der anvendtes større summer end det, som var absolut nødvendig til opretholdelse av vor nøitralitet. Men bortset herfra var selvsagt ogsaa Stortinget i sin helhet av den anskuelse, at de 15 millioner skulde anvendes til alle de forskjellige formaal, som var nævnt i propositionen og i indstillingen. Hvad er nu skeet? Jo, vi faar besked om, at der er anvendt 15 millioner utelukkende til militære foranstaltninger i forbindelse med nøitralitetsvernet. Det er den ting at si til dette, at hvis regjeringen fandt det saa aldeles nødvendig at gaa til disse store uttællinger utenom, hvad der var nødvendig til det egentlige nøitralitetsvern, saa hadde der været adgang til at sammenkalde Stortinget, for det var kun ajourneret og ikke opløst. Det skulde da ha været regjeringens pligt at sammenkalde Stortinget for paa konstitutionel maate at faa behandlet disse forslag om utgifter utenom det egentlige nøitralitetsvern. Men det er ikke skeet. Det er mulig, at regjeringen har følt sig tryg, fordi den har et stort flertal her i salen; men ikke desto mindre maa det siges, at konstitutionelt er det uforsvarlig, det som her er foretat. Vor stilling er den, at vi paa ingen maate kan gaa med paa at godkjende dette saaledes, som majoriteten her foreslaar; men paa vore

præmisser foreslaar vi, at Stortingsmeddelelse no. 10 vedlægges protokollen. Men hensyn til St.prp. no. 34 angaaende yderligere bevilgninger til nøytralitetsvernet i indeværende termin mener vi, at naar man fremdeles har anvendt saa store beløp, som man har gjort, saa er ogsaa det i strid med Stortingets beslutning, og det faar henvises til protokolkomiteen og Odelstinget at avgjøre denne sak. Vi vil ikke være med paa at ta ansvaret for at gaa til denne bevilgning for nærværende, og det saa meget mere som vi paa et tidligere tidspunkt - ifjor - har indsendt forslag til regjeringen gaaende ut paa indskrænkning av nøytralitetsværet, og vi erindrer, at paa det tidspunkt, den 6te oktober, da vi indsendte vort forslag, var situationen den, at de krigførende makter, samtlige uten undtagelse, hadde tilsikret Norge, at de vilde respektere vor nøytralitet til det yderste. Det var derfor ingen grund til at opretholde dette nøytralitetsværn, som var etableret i august, og det saa meget mere, som man, hvad angaar befæstningerne, jo paa det ordinære budget har bevilgninger til sikkerhetsvakter, og disse sikkerhetsvakter vil naturligvis kunne gjøre omtrent samme tjeneste som nøytralitetsværet. Ja, jeg gaar saa langt, at jeg sier, at de vil kanskje være sikrere de sikkerhetsvakter end nøytralitetsværet, som vi har hat ved befæstningerne, fordi vi desværre har seet, at det er norske borgere, de har tat mere sikte paa at kunne komme til livs end fiender, som skulde kunne nærme sig vor kyst. Det samme gjælder ogsaa bedækningstropperne, kanskje fornemmelig dem. Det er jo foreteelser, som er av den art, at de er rent latterlige, naar ikke engang fredelige borgere kan fare paa sjøen, uten at de skal utsættes for at bli angrepet fra disse bakhold, som ligger bak holmerne og lignende; saa de er en fare for norske borgere, disse tropper. Men som sagt, det er ikke bedre med befæstningerne og de besætninger, som har ligget dér. Det har vist sig, at de ikke har utrettet noget som sikkerhetsvakt, som nøytralitetsværn ved befæstningerne. Ti vi har seet ved Agdenes, at fremmede fartøier har reist trygt forbi uten at bli opdaget engang. Jeg føler mig likesaa sikker paa, at de sikkerhetsvakter, som er bevilget paa det ordinære budget, hadde gjort likesaa god tjeneste, kanskje bedre end den nøytralitetsvakt, som ligger og har ligget dér. Jeg har ialfald den anskuelse, og min sunde fornuft sier mig, at saadan er det. Jeg kan derfor ikke være med paa at bevilge disse 10 millioner kroner. Det faar, som sagt, overlates til protokolkomiteen og Odelstinget at avgjøre den sak, naar den kommer saa vidt.

Der er i majoritetsindstillingen ogsaa tat standpunkt med hensyn til Ørstadaffæren. Jeg for mit vedkommende vil ikke ta noget standpunkt. Jeg mener, at ogsaa denne sak skal henvises til protokolkomiteen og Odelstinget til avgjørelse, og jeg vil ikke være med paa at foregripe behandlingen i protokolkomite og Odelsting her i Stortinget. Ti det har jo vist sig bestandig, at har

Stortinget tat et standpunkt i en saadan sak, ja, saa har protokolkomite og Odelstinget ikke andet at gjøre end kort og godt at la saken falde uten at faa nogen indgaaende forhandling om den. Jeg - saavel som mine 3 partifæller i den forsterkede budget- og militærkomite - vil derfor i motsætning til majoriteten ikke være med paa dens indstilling i noget av dens punkter. Jeg anbefaler minoritetens indstilling.

Præsidenten henstiller, at man under den fortsatte almindelige debat først behandler de militære forføininger, som er truffet, og saa er det da præsidentens mening efterpaa at gi anledning til uttalelser om major Ørstads frabeordring som særskilt sak. Det er hensigtsmæssig, at de spørsmål ikke blandes sammen. Hvis ingen uttaler sig derimot, vil præsidenten gaa frem paa den maate. - Da ingen yderligere har forlangt ordet angaaende de militære forføininger, erklæres debatten derom avsluttet. - Der vil da være anledning til almindelige uttalelser angaaende major Ørstads frabeordring fra kommandantstillingen paa Agdenes.

Hagerup Bull: Jeg har gjennemgaaet de dokumenter, som vedkommer denne sak, og som er oversendt til den kombinerede komite fra forsvarsdepartementet. Jeg hadde først tænkt at kunne undlate det. Jeg hadde den forestilling, at de foranstaltninger, som var truffet med hensyn til major Ørstad, var vel begrundet. Jeg har i sin tid deltatt som medlem av høiesteret i behandlingen av den saakaldte Agdenes-sak fra 1905. Det var en sak, som paagik i løpet av en 3 ukers tid for høiesteret, og der blev derunder ført en mængde vidner. Blandt disse vidner var en av dem, som oftest var fremme, major Ørstad. Han var, saavidt jeg erindrer, fremme 14 forskjellige gange, og han blev forelagt en mængde spørsmål om forskjellige ting. Det er da klart, at man maatte faa et indtryk av manden, - og det indtryk har jeg bevaret. Og den opfatning, som jeg ikke kunde undgaa at faa, var, at han var en iøvrig overmaate fortreffelig mand, som gjorde et overmaate godt indtryk; men jeg hadde ogsaa den forestilling, at han neppe kunde være synderlig skikket for en saadan selvstendig stilling som chefstillingen paa Agdenes med de meget vanskelige forhold av forskjellig art, som der forelaa. Efter det indtryk, jeg derfra hadde bevart av manden, var det mig meget naturligt, at man under de forhold, som nu er herskende, hadde fundet at maatte overflytte ham i en mindre ansvarsfull og mindre ledende stilling. Jeg hadde derfor som sagt først tænkt, at jeg ikke behøvde at gaa igjennem disse dokumenter. Men efter forskjellige uttalelser i komiteen under sakens behandling, fandt jeg dog, at jeg maatte ta dem for mig. Jeg har da gjennemgaaet dem saa omhyggelig, som det stod i min magt.

Selvfølgelig skal jeg være den første til at indrømme, at jeg som ikke fagkyndig mangler adskillige

forutsætninger for at oppgjøre mig en dom; men jeg har allikevel ikke kunnet undgaa paa forskjellige punkter at faa en meget bestemt opfatning, og jeg vil si, at det var et delvis noksaa overraskende indtryk jeg fik, et ubehagelig overraskende indtryk. Jeg fik nemlig et indtryk, som om man hadde stillet denne mand i den vanskelige stilling, han hadde, under saadanne vilkaar, som om han skulde været en for stillingen ganske særlig kvalificert mand, som om han hadde betingelser for at løse de vanskelige opgaver fremfor de aller fleste andre; jeg kan ikke betegne det anderledes. Stillingen deroppe for en kommandant er utvilsomt vanskelig. Det er fæstningsanlæg, som ligger paa begge sider av den noksaa brede og aapne Trondhjemsfjord, 2 fra hinanden adskilte verker paa nordsiden og ett paa sydsiden, henholdsvis Brettingnes og Hysnes paa nordsiden og Hambaara paa sydsiden. Foruten kommandoen over disse fæstningsverker, som altsaa er skilt ved fjorden, hadde kommandanten ogsaa overkommandoen over bevogtningsstyrken, som var kommandert derop; der var dengang ikke ansat nogen forsvarschef for Agdenesdistriktet, - senere er det skedd. Der var, saavidt jeg vet, ikke skaffet ham nogen stabschef; senere er den post opprettet. Netop i den første tid, da det gjaldt ogsaa at utfærdige de specielle dispositioner med hensyn til anvendelsen av tropperne og utfærdige instruksjoner for dem alle sammen, netop i denne første tid var chefen for Agdenes befæstninger utrustet med særlig liten hjelp, stillet i særlig utsat stilling. Forholdene blev ogsaa paa grund av ydre omstændigheter noget vanskeliggjort. - Der var deroppe bare en liten daarlig baat, "Kvarven", som skulde staa til disposition for forbindelsen mellem fæstningsanlæggenes forskjellige dele. Saavidt jeg vet, var alle paa det rene med, at det var en daarlig og for sin opgave litet skikket baat; den er bakefter havarert paa grund av sin daarlige beskaffenhet, saavidt jeg vet. Det var heller ikke saa, saavidt jeg vet, at man ved inspektion deroppe har søkt at gripe ind for at retlede og rette paa, hvad der kunde være at bemerke. Saavidt jeg har kunnet se av dokumentene, har hele denne tid hverken f.eks. kommanderende general eller distriktskommandoen eller fæstningsartilleriets chef indfundet sig der og inspicert; alt var overlatt til kommandanten med de forholdsvis faa kræfter, som var stillet til hans disposition. - Det var ogsaa saa, at forholdene i enkelte andre henseender var vanskelige. Det er bekjendt nok, at man var saa daarlig utrustet med lyskastere, at der maatte utvises en særlig økonomi ved deres anvendelse; man kunde ikke stadig ha dem til bruk. Der var visselig ikke noget at gjøre ved det; men det er klart, at naar forholdet var dette, maatte det være saa meget nødvendigere, at man iøvrig la an paa at skaffe bevogtningen saa god, som man kunde. Fra først av var der stillet til disposition 5 bevogtningsfartøier. Det var vist ikke nogen særlig fortrinlige fartøier. De to største gjorde, efter hvad der opplyses i dokumentene, en fart av det ene 8 knob, det

andet 10 knob, og naar de skulde gaa derute i fjorden og idelig gjøre vendinger, paastaaes det første ikke at kunne gaa med mere end 7 1/2 knob. Det er klart, at til at forfølge og indhente hurtiggaaende fartøier og hindre deres indtrængen i fjorden, var ikke netop en saadan fart saa særlig ønskelig. Men som sagt, der var dog 5 fartøier. Det ene av disse blev væsentlig benyttet til transport, saavidt jeg har kunnet se; de 4 andre var av kommanderende admiral, saavidt man kan se, tænkt anbragt i to bevogtningslinjer; major Ørstad anbrakte dem i en, idet han trodde, at det var bedst i en saapas bred fjord stadig at ha to fartøier til vagthold paa en enkelt linje; han indberettet dette, og der blev ingen bemerkning gjort ved det; der blev derfor forholdt saaledes. Saa viste det sig siden, at chefen for disse fartøier vakte motion om, hvorvidt ikke hele greien kunde sløifes, - om man ikke helt kunde fjerne bevogtningsfartøierne. Dertil svarte major Ørstad, at da kunde man likesaa godt nedlægge fæstningerne. Den motion blev heller ikke imøtekommet. Derimot vakte den samme chef for fartøierne ogsaa motion om, at antallet kunde nedsættes fra 5 til 2. Major Ørstad protesterte gjentagende mot dette, men det blev dog besluttet, at antallet skulde nedsættes til 2. Ørstad forsøkte da at etablere bevogtningen saa godt, han kunde med disse to fartøier. De to skulde gaa om natten og det ene om dagen. Da maatte hvert av fartøierne være 1 1/2 døgn i virksomhet og bare 1/2 døgn derefter ha pause eller anvendes i andet øiemed. Det viste sig i længden at bli for anstrængende, og der maatte gives major Ørstad ordre til at omordne det, saaat der ogsaa om natten bare var ét fartøi til bevogtning. Ørstad hadde fra først av ordnet forholdene saaledes, at bevogtningsfartøierne skulde gaa med slukte lanterner, men det blev senere beordret, at de skulde gaa med udækkede lanterner. Det er jo klart, at deres effektivitet som bevogtningsfartøier maatte bli mindre, naar de skulde gaa med udækkede lanterner. Det er videre at merke, at ogsaa de signalstationer, som fandtes deroppe paa fjordens sider, senere blev reducet. Der var ved det sydlige indløp - som her alene kommer i betragtning - paa østsiden av armeen anbragt væsentlig 2 signalstationer, Røisa og Vernæs. Paa vestsiden hadde man en, nemlig Garten, som henhørte under marinen. Den blev senere sløifet. Det hadde vist sig, at da "Brandenburg" kom ind, hadde ialfald Garten observert "Brandenburg" og derom indberettet. Muligens var den ogsaa blit observert fra sydsiden, indresiden, men det er ialfald ikke sikkert. Ikke desto mindre blev netop signalstationen paa Garten sløifet. Senere blev der fra bevogtningstjenestens side moveret om, at man skulde faa lov til at gjenoprette Garten station, og det samtykket marinen i, men der var sendt saa mange signalmanskaper avsted - saavidt jeg husker, til Værdalsøren - , at man hadde ikke kræfter til at gjøre det. Det var netop i de dage, at "Berlin" kom ind. Baktefter, da manskaperne var kommet tilbake, fik man endelig gjenoprettet stationen. - Det vil sees, at i det

hele tat var - ved at man hadde ansat faa personer i ledende stilling og ved at midlerne til at faa en effektiv bevogtning var reducert saa sterkt - stillingen gjort overordentlig vanskelig.

Jeg har ikke nogensomhelst grund til at tvile, jeg vil ikke utkaste nogensomhelst tvil, jeg nærer ikke nogen tvil om, at man tar iverksat disse foranstaltninger, disse forandringer, utelukkende i den hensigt, at bevogtningen skulde bli saa billig som mulig, og at man har gjort det i haab om, at man allikevel skulde kunne række frem. Jeg vil ikke si andet, end at efterat det hadde vist sig, at "Brandenburg" var kommet ind, forekommer det mig noksaa dristig, at man da reducerte saadan som sket. Men som sagt, naar man reducerte i den utstrækning og gjorde en allerede i og for sig vanskelig stilling endnu vanskeligere, da har jeg ikke let for at forklare det under hensyn til, at man maatte anse major Ørstad som en, som dog ikke var saa særdeles skikket for stillingen.

I de dokumenter, som foreligger vedkommende hvad der passeret ifjor, før major Ørstad blev fjernet, har jeg ikke kunnet finde noget, som rokker denne min tidligere opfatning av, at Ørstad var mindre skikket for stillingen. Paa den anden side er der heller ikke passeret noget synderlig, det jeg kan se, som viser, at han skulde være mindre skikket for det. Naar man anser ham mindre skikket - hvad jeg altsaa tror er rigtig -, saa er det først og fremst begrundet i forhold, som ligger forut for krigens utbrud, forut for disse nøitralitetsforanstaltninger; men da, naar man altsaa har for sig en ellers bra mand, hvis sinceritet og opførsel i det hele tat man ellers ikke har noget nævneværdig at utsætte paa, da forekommer det mig, at det er en i alle tilfælde litet hensynsfuld behandling, at man gjør stillingen saa vanskelig for ham. Jeg vil ikke si, at det i og for sig er en uriaspost, som han blev stillet i, - den er meget vanskelig, men jeg vil ikke bruke saa sterkt uttryk; men jeg mener i alle tilfælde, at valget maatte ha været et av to: enten si fra først av, at major Ørstad ikke er den rette mand for stillingen, han kan være ellers saa bra, han være vil; og vi maa faa ham over i en anden stilling nu, naar saa alvorlige historier er fore; enten det, eller ogsaa fik man sige som saa: Major Ørstad faar vi beholde heroppe; men det er betænkelig at ha ham her, og vi maa da i alle tilfælde snarere gjøre mere end, hvad der under ordinære omstændigheter kunde trænges, end gjøre mindre.

Som sagt, jeg tror ikke, saavidt jeg kan ha nogen mening om det, at der er noget at sige paa, at man har faat major Ørstad overflyttet til en anden stilling. Jeg tror, det er rigtig gjort, og at det har været i forsvarets interesse. Men hvad jeg mener, major Ørstad kan klage over, det er, at han er blit stillet under saa ganske særlig vanskelige forhold, at man har gjort disse i og for sig vanskelige forhold unødige endnu meget vanskeligere. Jeg finder dette beklagelig, og jeg har villet fremholde det her.

Jeg har været nødt til at omtale detaljer i anordningen deroppe, som visselig ikke egner sig for aapne dører; men her for disse lukkede dører mener jeg, at det kan og bør fremholdes.

Jeg siger ikke dette, fordi jeg ønsker at uttale noget, som kan være mindre behagelig for forsvarsministeren. Jeg sætter pris paa forsvarsministerens arbeide, og jeg skal gjerne tro, at det først og fremst er andre - ikke forsvarsministeren - som maa ta ansvaret for, hvilke dispositioner er trufne, og som man altsaa kan klage over. Men jeg har fundet at maatte komme med dette, fordi jeg ved gjennemgaaelsen av dokumenterne er kommet til det resultat, at det er en retfærdighetssak at ha uttalt dette likeoverfor major Ørstad efter den maate, hvorpaa han er blit behandlet. Jeg tør sige saa meget, at jeg har gaat saa fordomsfrit til læsningen av disse dokumenter, som det har staat i min magt, - jeg har saa meget, som det har staat i min magt, søkt at stille mig overfor denne sak, som en dommer vilde gjøre. Jeg har jo ogsaa litt øvelse i den ting at se litt objektivt paa tingen, og som sagt, jeg har ikke kunnet komme til noget andet resultat, end jeg her har fremholdt.

Statsraad Holtfodt: I anledning de bemerkninger, som er fremkommet dels fra hr. Hagerup Bull og dels i komiteens indstilling, skal jeg faa lov til at gi en del oplysninger. Det er klart, at det for mig som vaabenchef er meget penibelt at tale om de personlige kvalifikationer hos de officerer, som staar inden officerskorpset, og jeg vil ikke, uten at jeg blir meget sterkt provocert, komme ind paa det. Jeg vil forsøke mest mulig at holde den side av saken utenfor. Jeg kan kun sige, at det er saaledes, som hr. Hagerup Bull sa, at de militære autoriteter den hele tid - og vel at merke under stadige konferanser - har hat opmerksomheten henvendt paa, eftersom den krigspolitiske situation utviklet sig, at forsøke at begrænse utgifterne til den del av nøitralitetsværet, som ikke direkte hadde indflydelse paa armeens eller marinens effektivitet i form av øvelser, saa langt, som vi fandt, det var forsvarlig. Det er ogsaa saa, som hr. Hagerup Bull gjorde opmerksom paa, at der likeoverfor det antal av bevogtningsfartøier, som var stillet til disposition ved Agdenæs, er gjort en reduktion, fuldstændig tilsvarende til, hvad der blev gjort ved en del andre fæstninger. Det er nemlig ikke saa, at det bare var ved Agdenæs, der blev foretat indskrænkninger; men det var saa, at da vi fik oversigt over, hvordan krigen utviklet sig, forsøkte vi efter konference med kommanderende general og kommanderende admiral at finde ut, hvor langt ned vi burde gaa under den situation, saaledes som vi bedømte den, og den bedømmelse av situationen, som da blev gjort, har vist sig at være rigtig. Den ting, at et fartøi, selvom det er et stort orlogsfartøi, gaar ind til kysten for at søke repli eller for at desarmere, har været av de ting, som vi har maattet være forberedt paa kunde ske. Vi skulde ikke

behøve av den grund at stille de krav til vort nøytralitetsvern, at vi skulde betrakte det hele som værende paa krigsfot. Nu er Agdenæs et av de vanskeligste punkter, forsaavidt som der ikke er nogen minesperring, som kan hindre fartøier fra at komme ind med stor fart. Vi kunde jo ha gaat til hel krigsopsætning og hel krigsbevogtning ved fæstningen, og vi kunde jo ogsaa ha gaat til det næste skridt, som i høi grad vilde ha hindret skibsfarten, nemlig at slukke fyrene. Da hadde vi været ganske sikre. Det, at "Berlin" passerte ind under disse forhold, er naturligvis av de ting, som er beklagelige, naar de vel at merke optages paa den maate, som det er gjort, at hele pressen sætter sig i bevægelse og vækker alarmskrik. Hvis man hadde kunnet vente en saavidt sindsro hos pressen og hos offentligheten, at de hadde fulgt forsvarsdepartementets gjentagne og indtrængende henstillinger om aldrig at berøre, hvad der foregaar paa kysten med fremmede fartøier, da satte man ikke opinionen i bevægelse, og man kan være aldeles sikker paa, at de militære autoriteter allikevel vilde være fuldt vaakne og forstaar at træffe de motforanstaltninger, som situationen kræver. Den tillid har vi desværre ikke kunnet faa hos pressen, og det er dette store ramaskrik, som gjorde, at jeg til trods for at jeg ikke bedømmer situationen anderledes nu end dengang, dog fandt at maatte gaa med paa en væsentlig forsterkning av bevogtningen efter dette med "Berlin", av den grund nemlig at et saadant ramaskrik som dengang reiste sig i pressen, virker ogsaa paa vor stilling utad. Det kan virke derhen, at de krigførende magter ikke finder at vi holder et neutralitetsvern, som er tilstrækkelig effektivt. Det vilde ikke skedd, hvis man hadde latt denne ting passere, uten at pressen hadde grepet ind. De militære dispositioner vilde i alle tilfælde blit de samme uten pressens medvirkning. Den indskrænkning av bevogtningsfartøierne, som fandt sted ved Agdenes, har jeg det fulde ansvar for og tar jeg det fulde ansvar for, og det har aldrig været min tanke at unddra mig for det. Der er for hver fæstning gjort op av admiralstaben paa forhaand en plan for, hvilke fartøier der skal indgaa i den flytende bevogtning ved kystbefæstningerne. Det viste sig, at en hel del eller om ikke en hel del, saa ialfald adskillige av de fartøier, som admiralstaben hadde uttat paa forhaand, - ogsaa vistnok under hensyntagen til, at vi ikke her maatte gaa til altfor kostbare fartøier for en saadan bevogtningslinje som denne - det viste sig, at de var helt uhensigtsmæssige, og vi fandt derfor at burde utrangere dem og se tiden an, forinden vi gik til at anskaffe større og mere hurtiggaaende og som følge derav væsentlig kostbarere fartøier, saa meget mere altsaa som fartøiernes størrelse jo altid vil være betinget ogsaa av aarstiden, specielt oppe ved Agdenes. Da vi gik over til vinteren, saa er det klart, at under veirforholdene der maatte man gaa til væsentlig større fartøier end dem, man hadde før. Jeg er altsaa ganske enig i, at den opgave, som var

stillet kommandanten paa Agdenes, var vanskelig; men den var ikke vanskeligere end de opgaver, som er stillet alle vore militærchefer. Der er nemlig det samme, som kan gjøres gjældende likeoverfor dem, at for øieblikket har ingen av dem faat til disposition de kræfter, som de har forlangt. Hadde regjeringen og kommanderende general og generalstaben, som jeg altid har konferert med om disse ting, og for marinens vedkommende altid med kommanderende admiral - hadde vi git efter for alle de krav, som var stillet av de militære chefer, saa skulde man set, at der var medgaat ganske betydelig store beløp til vort neutralitetsvern og vel at merke, beløp, som jeg ikke kunde finde aldeles paakrævede, undtagen for den ene ting at berolige enkelte nervøse sjæle og da specielt i pressen. Specielt forinden stortinget kom sammen, har der jo været øvet et saadant umaadelig pres paa forsvarsdepartementet for, at vi aldrig gjorde nok, der var gjort altfor litet, og der er skedd en masse henvendelser til mig i den tid. Det er likefrem gang paa gang fremholdt, at det, som er gjort, er altfor uforsvarlig under den nuværende situation. Nu vel, det er naturligvis en skjønssak. Jeg indrømmer, at vort neutralitetsvern sammenlignet med hvilket som helst av de andre skandinaviske landes er saa sterkt begrænset, at det er en av de medvirkende aarsaker til, at jeg ikke under nogen omstændigheter kan anbefale, at den slags anliggender drøftes for aapne døre. Av den sidste rapport, jeg har faat fra Sverige f.eks., hvor jeg har søkt at skaffe mig rede paa hvilken styrke der har været inde i denne tid, skal jeg oplyse, at fra krigens utbrud til dags dato er ogsaa der neutralitetsvernet avløst med visse mellemrum, og styrken har variert noget, saavidt vor militærattaché har kunnet bringe i erfaring. Men der har dog den hele tid været under vaaben i armé og marine over 100000 mand. Her hos os dreier styrken sig for øieblikket om en 6 kanskje 8000 mand, og altsaa selv relativt til folkemængde og relativt til armeens størrelse er det saa svakt, som det vel overhodet gaar an, hvis man ikke vil gaa til at følge socialisternes krav helt at ophæve neutralitetsvernet. Samtidig er der imidlertid truffet saadanne forføininger, at jeg haaber, at vi ikke skal kunne bli overrasket av nogen begivenheter, som ikke vort etterretningsvæsen eller vort utenriksdepartement kan skaffe os opplysning om.

Med hensyn til lyskasterne saa er jo det en av de ting, som har været meget fremholdt, og som pressen har fæstet sig sterkt ved, at kommandanten paa Agdenes ikke hadde anledning til at bruke lyskastere. Det var forbudt ham at bruke lyskaster. Nei, det er ikke tilfældet. Da vi skjønnte, at krigen trak i langdrag, saa utgik der et direktiv til alle fæstninger om, at de skulde vise den størst mulige økonomi med lyskasternes anvendelse, men de skulde hver eneste aften være opfyret, de skulde hver eneste aften være prøvekjørt, saa de med korteste varsel kunde sættes i bruk, hvis kommandanten paa vedkommende

fæstning fandt, at han maatte bruke dem til støtte for sin bevogtning. Det var en av de ting, som jeg fæstet mig ved, da jeg kom op for at inspicere Agdenes efter denne Berlinaffære, at her var et av de hjælpemidler, som kommandanten ikke hadde benyttet, til trods for, at han hadde fuld adgang til det. Naar han hadde mistillid til sin bevogtningslinje, saa er det klart, at han, hvis han var i besiddelse av de fornødne chefsegenskaper, vilde benytte alle hjælpemidler forøvrig til at sikre sig mot, at bevogtningen ikke løste den opgave, som den skulde løse. Det er saaledes, at det er noksaa let at være chef, naar man kan disponere efter en paa forhaand av de militære autoriteter oppgjort forsvarsplan. Chefsegenskapene kommer imidlertid først frem, naar der indtræder - saaledes som det alltid vil gjøre i krig - begivenheter, som ikke er forutsat i forsvarsplanen. Da skal vedkommende chef vise, at han forstaar at disponere de hjælpemidler, han har, overensstemmende med den nye situation, som er indtraadt. Og for mit vedkommende vil jeg si, at jeg som kommandant paa Agdenes, naar jeg hadde den mistillid til min bevogtningslinje, som han hadde, vilde ikke betænkt mig paa - og han hadde fuld anledning efter de foreliggende ordre dertil - at bruke mine lyskastere og sikre min fæstning ved indre bevogtning i en ganske anden utstrækning end han hadde gjort. Det er imidlertid saaledes, som hr. Hagerup Bull uttalte, at det er ikke bare denne Berlinaffære ved Agdenes, som bevirket, at jeg saa mig nødsaget til at foreslaa kommandanten paa Agdenes frabeordret og ombyttet. Der var saa mange forhold ved hans tidligere tjeneste. Han hadde været en av de mest fremskutte personligheter ved den sørgelige Agdenesaffære fra 1905, og da han nu blev utnævnt til kommandant mot vaabenchefens indstilling, saa hadde jeg jo anledning til at følge ham som vaabenchef under min inspektion og var fuldt paa det rene med, at det var uheldig, at man ialfald satte ham til kommandant paa en fæstning, hvor der paa forhaand var saa mange friktionspunkter, som der nødvendigvis maatte være igjen efter 1905. Spørsmålet er altsaa da: Er den fremgangsmaate, som blev benyttet av forsvarsdepartementet, saa hensynsløs, at den kan gi grund til kländer? Da vil jeg faa lov til at oplyse, at for at gjøre dette mest mulig hensynsfuldt blev der rettet en henstilling til major Ørstad om frivillig at søke stillingen som næstkommanderende i Bergen, saaledes at det for offentligheten kunde fremgaa, at han hadde søkt den stilling, som jeg da vilde foreslaa midlertidig opprettet ved kongelig resolution. Istedetfor at gjøre det meddelte han til en avis og under en høist farvet fremstilling eller en misvisende fremstilling ialfald, at han var indtrængende henstillet at søke denne stilling, og at han selvfølgelig hadde sagt absolut nei. Derved har han jo selv og ganske mot min vilje understreket, at jeg var nødsaget til at fjerne ham, uanset enten han vilde eller ei; men jeg forsøkte ialfald at finde den mest hensynsfulde form.

Jeg vil altsaa faa lov til ialfald for nærværende at præcisere, at der her intet er gjort likeoverfor major Ørstad, som har stillet ham i en vanskeligere stilling end tilfældet er, naar det gjælder vore øvrige militære chefer. Ingen av dem har kunnet faa alle sine krav opfyldt i militær henseende. Det har vi ikke gjort, og derfor har jeg ansvaret. Der har endvidere, tror jeg, jeg tør si, aldrig været nogen tanke om, at der skulde træffes militære dispositioner, som skulde stille ham i en særlig vanskelig stilling. Der faldt enkelte uttalelser fra hr. Hagerup Bull, som muligens kunde tyde derhen. Det er jo imidlertid klart, at det maa vel nærmest betragtes som en daddel, og der kan med grund rettes en daddel, mot forsvarsministeren for, - jeg er enig i det, og jeg tar den daddel paa mig - at naar jeg var vidende om disse major Ørstads kvalifikationer som chef, saa burde der kanske været gjort en undtagelse for hans vedkommende, og jeg burde ha utstyrt ham rikeligere end tilsvarende andre chefer. Jeg er enig i, at jeg burde gjort det; men der var saa meget andet at tænke paa dengang, at jeg maa tilstaa, at jeg fæstet mig ikke ved de enkelte personer, dengang der blev truffet avgjørelse om bevogtningsfartøiernes reduktion.

Hagerup Bull: Der faldt fra forsvarsministerens side en uttalelse om, at major Ørstad skulde ha nogen plet paa sig fra Agdenesaffæren i 1905. Det tror jeg maa bero paa en misforstaaelse fra forsvarsministerens side. Jeg har selv overværet hele den vidneførsel, som fandt sted vedkommende Agdenesaffæren, hvilket forsvarsministeren ikke har kunnet gjøre, og jeg kan med bestemthet uttale, at der visselig ikke fra den affære falder nogen skygge paa major Ørstad. Men som sagt, det indtryk fik jeg dengang, at han var litet skikket for en saadan stilling som kommandant paa Agdenes. Det blev av forsvarsministeren fremholdt, at det kunde være en feil, at man ikke hadde utstyrt Agdenes rikeligere, særlig naar man altsaa hadde en kommandant, som man allerede paa forhaand ansaa for at være mindre kvalificert. Det kan være meget riktig, at forsvarsministeren ikke kunde ventes at ha sin opmerksomhet henvendt paa alle personlige forhold, og at derfor midlerne blev saa sterkt reducert. Men det maa erindres, at man foretok en sterk reduktion bakefter. Det maa erindres, at man - som jeg ogsaa nu av forsvarsministerens taushet maa slutte - ikke iverksatte nogen inspektion deroppe. Det maa erindres, at først efterat Berlinaffæren var kommet paa ansatte man en forsvarschef ved Agdenesavsnittet og ansatte en stabschef. Det maa videre erindres, at man ikke blot inndrog 3 av bevogtningsfartøierne, men ogsaa fjernet en signalstation, den eneste signalstation, som findes paa vestsiden, en signalstation, som hadde vist sin effektivitet under Brandenburgaffæren. Det kan naturligvis saa være, at en dueligere og for stillingen mere skikket kommandant vilde forstaat at gjøre mer ut av de midler, som stod til

raadighet; men netop under de vanskeligste forhold, naar fjorden var usigtbar og fremmede fartøier altsaa kunde befrygtes at passere forbi bevogtningsfartøierne uten at bli bemerket, netop under disse vanskeligste forhold, vilde lyskastere, efter hvad der er forklart, hat liten effektivitet, de vilde ikke belyst stort av rummet fremover; og om man hadde stillet flere vagtposter, saa vilde ikke de ha seet længer ut over fjorden end de, som stod der og ikke kunde se langt utenfor den nærmeste omkreds. Saa jeg er ikke saa sikker paa, om det hadde staat i nogens magt at gjøre noget særskilt forsaavidt. Det blev ogsaa av forsvarsministeren selv fremhævet, at Agdenes befæstning er forsaavidt vanskelig stillet, som man ikke kan benytte mineforsvar; i hele fjordens bredde til like ind mot strandbredderne kan derfor uvedkommende fartøier gaa ind - i motsætning til hvad tilfældet er paa andre steder, hvor man ved miner kan avspærre saavidt, at der bare er et smalt løp, hvor bevogtning behøver at finde sted. Som sagt, jeg tror, at forholdene der var vanskelige, og jeg tror, det faar erkjendes, at man har gjort det unødigt vanskelig for denne mand. Jeg vedblir, at der burde kun været valg mellem 2 ting, enten straks at si til Ørstad: "du faar gaa, min ven", - eller ogsaa at gi ham saapas midler i hænde, at man ikke kunde si, at opgaven var uløselig, ialfald for en mand, som ikke sat inde med ualmindelige kvalifikationer for at kunne løse den. Jeg tror, at med de ringe midler og under de vanskelige forhold, som der var, vilde det ha været et lykketræf selv for den dueligste kommandant, om han skulde undgaa en saadan malheur som den med Brandenburg og Berlin.

Aavatsmark (komiteens ordfører): Major Ørstads frabeordning fra Agdenes vakte jo en betydelig opsigt over hele landet og ikke mindst oppe i Trøndelagen. Naar denne affære vakte saadan opsigt, saa var det, fordi den blev sat i forbindelse med det beklagelige uheld, hjelpekrydseren "Berlin"s indløp. Jeg er enig med forsvarsministeren i, at det ikke er greit paa vor langstrakte kyst at undgaa, at en saadan affære indtræffer; men det uheldige og det beklagelige var, at det skulde indtræffe ved en fæstning og foregaa paa en saadan maate, at baaten ikke engang blev praiet; det var jo det, som var det beklagelige. Jeg mener derfor, det er med en viss ret, at det vakte opsigt. Jeg forstaar jo vel, at hvis det hadde været i krig, saa vilde ikke noget saadant kunnet hænde; for da vilde fyrene været slukket, og da vilde selvsagt "Berlin" ikke kunnet løpet ind. Saa jeg mener, naar man ut fra dette tilfælde siger, hvorledes skal det gaa i krig, naar noget saadant kan foregaa i fred, saa maa man være opmerksom paa, at i krig vilde fyrene været slukket og "blindfyr" vært tændt, og under disse forhold vilde et fiendtlig krigsskib ikke kunne være løpet ind ved Agdenes. Men hvordan det end var, saa vakte det som sagt opsigt, og det blev sagt mand og mand

imellem, at dette uheld maatte være major Ørstads skyld, det maatte være kommandantens, og det er i grunden et noksaa rigtig ræsonnement av almenheten, at naar der sker et uheld paa en fæstning, saa faar kommandanten i første række ta ansvaret for det. Og naar frabeordringen kom umiddelbart efter, saa var det jo nærliggende at tro, at her maatte major Ørstad ha begaat en beklagelig feil. Som det vil sees av indstillingen, saa har den forsterkede budgetkomite og militærkomiteen i forening uttalt, at sakens avgjørelse med hensyn til major Ørstads frabeordring henhører under protokolkomiteen og Odelstingets behandling; men hvad angaar dette spørsmaal, hvorvidt major Ørstad har nogen skyld i "Berlin"s indløp eller ikke, har komiteen avgit en realitetsuttalelse. Jeg har været med paa det, fordi jeg har fundet det at være en retfærdighetssak likeoverfor major Ørstad. Jeg vilde ikke ha befundet mig vel, om jeg efterat ha studert sakens dokumenter ikke hadde avgit mit skjøn i saken, fordi jeg synes, major Ørstad fortjener en opreisning forsaavidt "Berlin"-affæren angaar. Hvorvidt han var skikket til at være kommandant eller ikke, derom skal jeg ikke uttale mig. Jeg vil si, at jeg er nærmest tilbøielig til at helde til de uttalelser, som forsvarsministeren har latt falde her og som ogsaa hr. Hagerup Bull kom med, at det er meget mulig, at major Ørstad med alle sine udmerkede, gode egenskaper forøvrig ikke er helt skikket til at indeha en ledende stilling især under saa vanskelige forhold som de paa Agdenes. Jeg tror, det er riktig, og derfor kan nok hans frabeordring være forsvarlig. Men det er det, at det er gjort paa et saadant tidspunkt, at opinionen maatte faa det indtrykk, at andre hensyn, andre grunde laa bak, og det er det, komiteen har villet gi major Ørstad opreisning for. Nu kan man naturligvis si, at den forsterkede budgetkomite og militærkomiteen ikke har forutsætning for at kunne dømme om, hvorvidt major Ørstad har nogen skyld eller ikke i "Berlin"s indløb. Vi har imidlertid faat os tilstillet sakens samtlige dokumenter og krigsforhørene, og jeg har læst dem meget nøiagtig igjennem, og jeg er kommet til det resultat, at jeg synes, at major Ørstad i grunden hadde truffet alle de foranstaltninger, som kunde træffes med de hjælpemidler, som stod til hans disposition. Jeg har forresten ogsaa været paa Agdenes et par gange efter affæren med "Berlin" og talt med folk, baade civile og andre, og de var ogsaa av den mening, at han var en baade ivrig og interessert officer. Der har været talt om lyskasterne og posterne i land o.s.v. Men naar man læser forhørene, saa vil man se, at selv om disse lyskastere hadde været tændt om natten, saa hadde det ikke hjulpet noget, fordi lyskasterne paa grund av veirforholdene kun kunde belyse et ganske litet felt. Og endvidere synes det at fremgaa, at naar "Berlin" kunde løpe ind, saa maa det tilskrives den hovedfeil, at der var for faa bevogtningsskibe og kanske ogsaa den ting, at bevogtningsskibet ikke gik med blændede lanterner. Ørstad ikke alene protesterte imot, at bevogtningsskibene skulde

indskrænkes, men han har ogsaa foreslaatt, at bevogtningsskibene skulde gaa med blændede lanterner; men det har kommanderende admiral sagt nei til; de skulde gaa med lysende lanterner. Og nu tror man, at "Berlin" har set bevogtningsfartøiet, og saa har "Berlin" ventet, indtil bevogtningsfartøiet var paa den anden side av fjorden, og saa har "Berlin" gaat videre. Det er sagt, at man kan tænke sig, det har gaat for sig paa den vis. Hadde bevogtningsfartøiets lanterner været blændet, saa hadde forholdet kanske været et andet. Jeg er imidlertid ikke uopmerksom paa, at for bevogtningsfartøier med saa liten fart, som "Odin" og "Isafold" har, vil det naturligvis ha sin risiko at gaa med blændede lanterner; men der er jo halv krigstilstand, vi nu lever i, og i krig er der altid nogen risiko, og den faar man ta. Jeg mener, at major Ørstad har tat de forholdsregler og forsøkt at utnytte de hjælpemidler, som stod til hans disposition paa en saadan maate, at jeg ikke synes, denne affære med rette kan lægges ham til last, og derfor var jeg med paa denne uttalelse. Der ligger altsaa ikke deri nogensomhelst avgjørelse med hensyn til om frabeordringen var berettiget eller ikke; for den sak behandler ikke vi. Der er her kun tale om den enkle affære, at frabeordringen, ikke staar i forbindelse med "Berlin"s indløp, og jeg tror, at en stor del av nationen, som interesserer sig for dette, desværre staar i den formening, at Ørstad bærer den væsentlige skyld for det. Derfor tror jeg, det er rigtig og retfærdig, at den opfatning blir avlivet i saa enkle og forsigtige ord, som komiteen har gjort, idet den sier: "Imidlertid vil flertallet ha uttalt, at det efter de foreliggende dokumenter synes at fremgaa, at major Ørstad ikke kan siges at ha nogen skyld i, at den tyske hjelpekrydser "Berlin" slap ind forbi Agdenes befæstning uten at bli praiet." Jeg skal indskrænke mig hertil.

Ustvedt: Jeg for min del skal ikke uttale mig om, hvorvidt det var berettiget, at Ørstad blev bortkommandert fra Agdenes fæstning. Det spørsmaal har jeg ikke forutsætninger for at dømme om; men som lægmand har jeg faat det indtrykk efter omhyggelig at ha læst alle dokumenter igjennem, at denne omstændighet, at major Ørstad paa det tidspunkt blev bortbeordret fra Agdenes, har rammet særlig haardt. Kanhænde, det ikke var tilsigtet, at det skulde ramme saa haardt, som det har gjort; men under de omstændigheter, hvorunder bortkommanderingen foregik, har det rammet slik, saaledes som ogsaa militærkomiteens formand netop har fremholdt, at det maa ha virket næsten som en uretfærdighet. Jeg tror ikke efter de opplysninger, som den ærede forsvarsminister har git, at det paa nogen maate skulde være tilsigtet; for forsvarsministeren sa jo, at han kjendte Ørstads kvalifikationer fra før og antydet, saavidt jeg forstod, ogsaa, at han som vaabenchef hadde været imot, at Ørstad skulde stilles paa den plads, dengang han blev utnævnt. Jeg tror, jeg forstod forsvarsministeren saa. Der har

altsaa tidligere gjort sig tvil gjældende om, hvorvidt denne mand var skikket der, og det kan jo da let være gaat saa, at dette forhold kan ha akcentuert sig sterkere under hans virksomhet der oppe. Men hvis det er saa, saa maa jeg faa stille et spørsmaal til forsvarsministeren, og det er det: hvorfor lot man da denne mand, som dog forsvarsministeren særlig skulde kjende til, sitte paa denne vigtige plads helt fra 1ste august til slutningen av november? Det er altsaa 4 maaneder, som denne mand har været betrodd stillingen under særlig vanskelige forhold. Forsvarsministeren har ikke git oplysninger om det. Man maa jo ogsaa erindre, at major Ørstad ingen skyld har i, at han blev kommandant der. Han har søkt denne stilling, han som andre. Han har antat sig skikket til at være der; han blev utnævnt eller beordret som kommandant paa Agdenes, og denne beordring har, saavidt jeg vet, passert protokolkomite og odelsting uten nogen bemerkning. Han er i sin gode ret, naar han mener, han kan fylde den stilling derute. Han har handlet efter bedste evne, og jeg maa her faa tilføie en ting, som slog mig, da jeg gjennemlæste forhørene, og det er det, at jeg kunde ikke av forhørene - de er dog noksaa indgaaende - se, at der har været foretat nogen inspektion av Agdenes fæstning hverken av vaabenchefen eller av den kommanderende general eller av distriktskommandanten i de 4 maaneder, fra krigen brøt ut, altsaa fra 1ste august, da det skjærpede vagthold skulde begynde, indtil statsraaden kom paa inspektionsreise, efterat "Berlin" hadde passert ind. Jeg maa derfor slutte mig helt til de betragtninger, som hr. Hagerup Bull har gjort gjældende med hensyn til den tillid, som har været vist ham og den fortrøstning, som administrationen i grunden maa ha hat til, at forholdene paa Agdenes dog har greiet sig saa godt, som man kunde vente, naar man ikke har anset det nødvendig at inspicere eller foreta noget særskilt skridt. Jeg dømmer altsaa kun efter forhørene; jeg kan ikke vite, om der kan ha været nogen anden inspektion, som ikke er omtalt; men av forhørene synes det at fremgaa, og da mener jeg, det er administrationens pligt likeoverfor en embedsmand, som ikke har forgaat sig, som man ikke har noget positivt galt at si om, at ta ethvert mulig hensyn, saaledes at om man finder, han maa flyttes paa grund av forholdene, det da gjøres paa en slik maate, at han - jeg vil si ikke bare ikke lider noget økonomisk, men at han heller ikke lider noget paa sin ære som embedsmand og militær, og det lar sig ikke negte, at major Ørstad ute blandt almenheten har lidt paa sin ære. Efter at ha læst sakens dokumenter maa jeg si, at jeg helt ut slutter mig til det, som er uttalt av hr. Hagerup Bull og hr. Aavatsmark. Jeg mener, at der, - jeg tror gjerne, det er skeet uten hensigt, - er faldt et skjær over major Ørstad av, at han har forsømt sin plikt som kommandant paa Agdenes, og jeg forstod ikke forsvarsministeren saadan, som at han for sin del vilde si det. Jeg forstod ham slik, at det var mangel paa evner hos Ørstad, som gjorde at han ikke kunde brukes der oppe, men at statsraaden ikke vilde

anklage ham for forsømmelighet. Jeg forstod det saaledes, at forsvarsministeren særlig hadde fæstet sig ved, at han ikke hadde brukt de midler, som stod til hans disposition. Hr. Aavatsmark har allerede været inde paa dette med lyskasterne, og jeg vil bare i denne forbindelse nævne, at det fra forhørerne - det kommer stadig frem - er oplyst av flere vidner, at snefoket var saa tykt, at det hadde været ganske hensigtsløst at bruke lyskastere. De hadde ikke kunnet række frem til den del av leden, hvor formodentlig "Berlin" er gaat ind. Jeg vilde derfor synes, det hadde været det heldigste, om man kanskje hadde valgt et andet tidspunkt til at frabeordre Ørstad, eller at man hadde gjort det under andre former slik, at det ikke var blit saa saarende for ham, som det er blit. Jeg nævnte, at jeg synes han ikke skulde lide noget økonomisk tap ved dette. Men det er han, efter hva der er mig meddelt, ogsaa kommet til at gjøre, idet han nemlig paa Agdenes hadde frit hus, mens han der, hvortil han nu er beordret - Bergen - ikke har dette. Det vil jo si et ikke saa lite økonomisk tap for en mand, som har stor familie.

Jeg maa ogsaa nævne den bemerkning, som en del av komiteens medlemmer har gjort likeoverfor Ørstads frabeordring fra Agdenes og tilbeordring til Bergensavsnittet. Grunden til, at jeg er gaat med paa den bemerkning, som der er gjort i indstillingen, er den, at frabeordringen fra Agdenes kommer i et noget andet lys netop derved, at man sætter ham i en saa ansvarsfuld stilling, som den i Bergen. Vistnok er det saa, at Ørstad i Bergen er næstkommanderende, men efter hvad der blev oplyst i komiteen, er Bergensavsnittet saa stort, at næstkommanderende og høiestkommanderende i Bergensavsnittet i tilfælde av en mobilisering - altsaa i tilfælde av, at avsnittet virkelig kommer i virksomhet - vil faa kommandopladse 5 mil fra hverandre. Under de omstændigheter vil jo den mand, som er næstkommanderende, faa helt selvstendig kommando over en betydelig del av det store Bergensavsnit. Han vil altsaa der komme i praktisk talt samme slags virksomhet som oppe ved Agdenes. Dette, at Ørstad er frabeordret Agdenes og tilbeordret en slik stilling ved Bergensavsnittet, mener jeg derfor likeoverfor almenheten er skikket til at understreke forbindelsen med "Berlin"s indpasseren. Jeg tror, det har virket paa den maate at man mener, at naar Ørstad, efter at være blit fjernet fra Agdenes, sættes til en saa betydelig post som denne ved Bergen, kan det ikke være uduelighet, som har været det avgjørende for forflyttelsen. Jeg vil henstille til den ærede forsvarsminister at sørge for, at Ørstad ikke kommer til at lide noget økonomisk tap ved dette. Med de forsørgelsesplikter denne mand har, er det vanskelig for ham at klare sig, og jeg mener, at hvis der fra administrationens side sørges for, at hans forhold blir like gode, som de har været før, vil deri ligge en opreisning likeoverfor den virkning frabeordringen, paa

det tidspunkt den skedde, hadde likeoverfor ham og likeoverfor almenheten.

Mjelde: Det var væsentlig en uttalelse, som faldt fra hr. Ustvedt, som foranlediget mig til at tage ordet. Han sa, at beordringen av Ørstad til Agdenes har passeret protokolkomiteen og odelstinget uten bemerkning. Det er ikke ganske riktig. Forholdet er det, at major Ørstad blev ansat som kommandant paa Agdenes i 1912. I dokument nr. 3 for 1913 findes anført, at Ørstad er utnævnt til chef paa Agdenes den 26de juli 1912 og likedan anføres at det er skeet mot indstilling fra vaabenchefen og kommanderende general. Han var altsaa ikke indstillet til forfremmelse hverken av vaabenchefen eller av kommanderende general. Det var kaptein Calmeyer, som var indstillet av disse autoriteter. Men trods disse chefers indstilling, utnævnte departementet daværende kaptein Ørstad i stillingen. Protokolkomiteen har heller ikke ladt denne utnævnelse gaa upaataalt. Det er almindelig, i protokolkomiteen, naar den har noget særlig, at bemerke, og hvor der ikke er dissens, at den holder sin kritik i milde former, specielt hvad embedsbesættelser angaar. I 1913 har protokolkomiteen uttalt: "Følgende utnævnelser skal omtales" - Det er altsaa de, som komiteen finder paafaldende. "Til major i fæstningsartilleriet og chef for Agdenes befæstninger utnævntes 26de juli 1912 kaptein E. J. Ørstad, som var ældste ansøker. Vaabenchefen og kommanderende general hadde indstillet den yngste av de fire ansøkere, kaptein Calmeyer." Det viser sig altsaa, at protokolkomiteen - paa sedvanlig maate i slike tilfælde - har sat fingeren paa denne udnævnelse. Saa er forholdet.

Det er ogsaa en anden ting, som har foranlediget mig til at begjære ordet. Det er en uttalelse i komiteens indstilling som henskyter saken under protokolkomiteen. I og for sig har jeg ikke noget at si paa det; men for mig stiller det sig ialfald saa, at hvis protokolkomiteen skal indgaaende behandle disse ting, maa den komme ind paa forhold, som den av hensyn til major Ørstad burde undgaa at omtale offentlig. Der foreligger nemlig uttalelser om hans uskikkethet fra distriktskommandoen og fra kommanderende general, som efter min mening, hvis de blev offentliggjort, vil være skikket til at beta major Ørstad al autoritet, inden sit vaaben. Jeg vil derfor gjøre, hvad jeg kan, for at forebygge, at protokolkomiteen kommer ind paa disse spørsmal. Noget godt kan offentliggjørelse ikke gjøre; men det kan efter min mening gjøre meget ondt for major Ørstad. Siden dette er et møte for lukkede dører, skal jeg i korthet citere endel uttalelser. Det vilde bli for langt at medta alt; jeg tar bare endel av de mest betegnende. Distriktskommandoen uttaler, at den "mere og mere er blit bestyrket i", at major Ørstad "ikke er i besiddelse av den ledende evne, det initiativ og den konduitemæssige optræden, som maa kræves", for at kommandoforholdene paa Agdenæs skal virke paa betryggende maate. Hans personlige optræden er heller ikke slik, at

den forebygger friktion; den "gir ikke tillid til, at han under vanskelige forhold kan klare situationen." Og distriktskommandochefen konkluderer med, at major Ørstad burde forflyttes til en mindre ansvarsfull stilling. Jeg skal ikke anføre mere. Dertil bemerker kommanderende general, at samme opfatning var det, han havde da han i 1912 ikke kunde foreslaa major Ørstad forfremmet og beordret til chef paa Agdenes. Og han udtaler, at det vilde være "ønskelig at majoren kunde betros en mindre selvstendig og ledende kommando inden sit vaaben". Han foreslaar major Ørstad forflyttet til næstkommanderende ved Bergens befæstninger. Deri skulde ligge tilstrækkelig bevis for, at kommanderende general i motsetning til mindretallet i komiteen finder, at denne næstkommandostilling ved Bergens befæstninger er en mindre ansvarsfull stilling end den, major Ørstad indehadde paa Agdenæs. Departementet siger, at det kan slutte sig til distriktskommandochefens og kommanderende generals uttalelser, og saa blev major Ørstad paa dette grundlag beordret til næstkommanderende ved Bergens befæstninger. Jeg har fæstet mig ved den ting, at departementet i sit foredrag anfører, at hans tjeneste ved Bergens befæstninger "til assistanse for kommandanten", nærmere skal fastsættes av departementet efter vedkommende militære myndigheters forslag. Jeg har, som sagt i dette møte villet fremholde disse ting da jeg mener at Stortingets medlemmer bør være vidende om de grunde, som har været avgjørende for departementet, ved forflyttelsen af major Ørstad, og likedan for at gjøre mit til at man, om mulig, kunde undgaa i senere indstilling at referere disse for major Ørstads fremtidige stilling i vaabenet noksaa graverende uttalelser.

Syrrist: Hr. Mjeldes indlæg i debatten foranlediger mig til at si nogen ord; jeg hadde ellers tænkt at undgaa det. Det, som opmerksomheten her fæster sig ved, er det eiendommelig valgte tidspunkt for major Ørstads forflytning. Det var natten til den 16de november, at Berlin løp ind til Trondhjem, og saa var det 7 dage senere, den 23de november, at generalen, avsnitschefen deroppe, skrev sin første skrivelse om, at major Ørstad burde forflyttes. Der ligger akkurat en uke mellem disse to begivenheter, og da er det klart, at almenheten maatte danne sig det indtryk, at frabeordringen hadde sin grund i Berlin-affæren. Men jeg vil konstatere som et resultat av den debat, som er ført her idag, at man ikke har kunnet overføre major Ørstad nogen forsømmelse av den art, at denne forsømmelse gjorde Berlin-affæren mulig. Tvertimot, det er under debatten paavist, at major Ørstad hadde forlangt mere og bedre materiel netop for at kunne undgaa en saadan ting som Berlin-affæren, men han har ikke faat det. Det er dette, jeg vil ha konstatert, at tidspunktet for hans forflytning har git anledning til den misforstaaelse, som vi nu alle maa indrømme er en

misforstaaelse, at der skulde være noget at bebreide ham i den forbindelse.

Men den misforstaaelse var saa forklarlig. Krigstilstanden indtraadte jo som bekjendt i de første dage av august ute i verden, og av det, som hr. Mjelde refererte, fik vi høre, at disse militærautoriteter allerede i 1912 har hat sine tvil om major Ørstads dygtighet; allikevel blev han sittende fra krigens begyndelse i de første dage av august til 8 dage efter Berlin-affæren. I alle de kritiske maaneder, som ligger mellem, har forsvarsdepartementet og alle myndigheter fundet, at han kunde sitte, de har intet skridt foretat for at fjerne ham, for at flytte ham til en anden stilling, før netop 8 dage efter Berlin-affæren. At det i almenhetens omdømme maatte kaste en skygge over major Ørstad, er klart; men det glæder mig at høre av debatten idag, at den skygge er fjernet, det maa være debattens resultat, at major Ørstad intet er at bebreide i forbindelse med Berlin-affæren.

Gausdal: Det er ganske eiendommelig at høre paa denne debat, som føres om denne sak. Alle er enige om, at det er en skandale, at "Berlin" er gaat ind til Trondhjem uten at være observeret. Men det er en likesaa stor skandale, at "Brandenburg" gik ind knapt 14 dage før og blev observert fra alle observationsstationer uten at bli praiet. Men det besynderlige er det, at den ene del av denne forsamling, av dem, som nu har hat ordet, finder det nødvendig at undskylde kommandanten derute, som skulde ha ansvaret for, hvad der skedde, og at den anden del av forsamlingen finder det nødvendig at undskylde statsraadens handling like overfor kommandanten. Resultatet vil selvfølgelig bli her som ellers, naar vi har militære skandaler, at borgerpartierne hjælpes om at utslette ansvaret, saa det gaar op i røk, og det er vel det, som er hensigten her idag ogsaa, at ansvaret for, hvad der er skedd, skal viftes bort, saadan at ikke nogen skal komme til at bære det. Saadan staar det for mig ialfald, og jeg er ikke i tvil om, at det vil gaa herefter, som det er gaat før, at naar vort forsvar skal vise sin nytte, saa viser det sig ikke at være til nogen ting; saadan som det har vist sig i Trondhjem. Dette er de to eneste gange under denne kritiske tid, at Trondhjems forsvar skulde vise, hvad det dudde til, og disse to gange har det slaat klik, begge gange, og det er selvfølgelig at beklage. Men det, som det gjælder, er at viske ansvaret bort, saadan at ikke nogen person skal bære det. Det kommer til at ligge i det blaa. Fra forsvarshold synes jeg, det vilde være mere fornuftig, om de forsøkte at faa ansvaret lagt der, hvor det skulde være, og la de folk ta ansvaret, som burde ta det. Jeg skal ikke uttale mig om den ting, det ligger ikke i min interesse. Men det ligger i min interesse at paavise, at dette forsvar, som vi paakoster saa mange millioner, viser sig, naar vi har bruk for det, at være ensbetydende med intet.

Sparre: Her har været talt meget om berettigelsen av eller i det hele tat om den omstændighet, at major Ørstad blev frabeordret Agdenes befæstninger. Derom har jo komiteen ikke uttalt nogensomhelst ting, og naar jeg har været med paa komiteens bemerkninger, saa er det ogsaa netop av den grund, at man intet har sagt om majorens frabeordring i det hele tat og altsaa heller ikke noget om, hvorvidt han var skikket til at beklæde den post, han hadde som kommandant der. Det eneste, som vi har uttalt os om - og det er ogsaa en grund, hvorfor jeg er med paa de uttalelser - det er, at vi fandt, at han ikke hadde skyld i, at "Berlin" upraiet løp forbi befæstningerne her i høst. Vi hadde til vor disposition i komiteen samtlige forhør, som er optat i anledning av den affære, og jeg har da som de andre medlemmer av komiteen sat mig nøie ind i resultaterne av disse forhør. Det er jo ikke tvil om, at major Ørstad stod i den offentlige bevisthet som den, der hadde direkte skyld i, at "Berlin" slap forbi, og at han i den anledning blev frabeordret sin stilling. Jeg trodde det paa forhaand, før jeg saa dokumenterne. Da jeg skulde gjennemgaa de dokumenter, var det to ting, som jeg fandt at burde bringe paa det rene. Det var for det første, om Ørstad hadde sørget for at gjøre sit til, at han hadde de nødvendige midler til sin disposistion for at kunne bevogte farvandet. Det var det første. Det andet var, om han hadde brukt de midler, han hadde, paa fyldestgjørende maate. Hvad det første spørmaal angaar, da viser det sig, at han har gjort sit for at kunne ha sine midler iorden og først og fremst da det, som krævedes for at holde en effektiv bevogtning utenfor fæstningsomraadet før man kom til fæstningen, det var bevogtningsfartøier. Den styrke han av bevogtningsfartøier i begyndelsen hadde, og som han visselig ikke fandt for stor, er blevet indskrænket, og statsraaden har selv sagt her, at han tar ansvaret for det. Major Ørstad protesterte mot den indskrækning saa godt han kunde, men den blev foretat. Det andet spørmaal var om, hvorvidt han hadde brukt de midler, som var til hans disposistion, paa forsvarlig maate og efter bedste skjøn. Jeg kan heller ikke finde, at han har forsømt noget i den retning. Saavidt jeg forstod statsraaden hadde han en ting at bebreide major Ørstad i saa henseende - ialfald var det kun en ting han nævnte - og det var, at han ved den anledning ikke hadde brukt fæstningens lyskastere. Dertil skal jeg faa lov til at bemerke, at den linje, som skulde bevogtes og som matte bevogtes, hvis skibet skulde kunne observeres i saadan tid, at der fra fæstningen kunde træffes foranstaltninger for at hindre forbipassage, ligger ikke under lyskasternes rayon, bevogtningslinjen ligger lovlig nær fæstningen efter min mening, den burde helst ligge længer ute, - men ialfald der den ligger ligger den ikke under lyskasternes rayon; den ligger omtrent 6 kvartmil fra Agdenes. Men han kunde tændt lyskasterne og ha holdt lyskasterne i virksomhet den hele nat, og der er jo spurt om, hvorfor han ikke gjorde det.

Dertil har major Ørstad git opplysninger, som efter min mening efter omstændighetene maa kunne være fyldestgjørende. Han sier, at for det første var det saadanne veirforhold, at de elektriske projektører slog ikke igjennem - og det er flere andre av vidnerne som bestyrker det. Men han sier ogsaa, at hvis han under den slags omstændigheter, som hersket den nat, hvis han i det hele skulde bruke lyskastere under de veirforhold paa fæstningen, saa vilde han dengang forhørene blev avholdt - det var i december maaned, saavidt jeg husker - ikke paa fæstningen hat en eneste kulspids igjen, hvis han skulde ha benyttet lyskasterne under lignende omstændigheter til stadighet. Hvis han skulde gjøre det, saa maatte han jo naturligvis gjøre det alltid under de samme slags veirforhold, og da vilde han da forhøret blev holdt - altsaa i december - ikke hat en eneste kulspids igjen. Han var vidende om, at han ikke vilde kunne faa ny forsyning av kulspids og da vilde fæstningens projektører være fuldstændig ubrukelige. Jeg mener, at det maa være en fyldestgjørende grund. Jeg forstaar ikke andet end at det det maa være. Det kan være haardt nok for major Ørstad, at det derved at han blir frabeordret fra sin stilling blir sagt, at han er ikke stillingen fuldt voksen, det kan være haardt, men det maa naturligvis en mand finde sig i, og den side av spørsmålet er der ikke uttalt noget om; men hvorfor jeg har villet være med paa uttalelsen her om, at han ikke har nogen direkte skyld i "Berlin"s forbipassage, det er, fordi jeg ikke vil, at han samtidig skal staa i almenhetens bevidsthed som den, der har tilsidesat sin pligt og ikke benyttet de evner, han har, og de midler han har havt paa fyldestgjørende maate. Men jeg vil slutte med, hvad jeg begyndte med, at der ligger ingen kritik over forsvarsdepartementets optræden ved at frabeordre major Ørstad i denne vor uttalelse.

Chr. Knudsen: De uttalelser som er faldt her i tinget angaaende Ørstadaffæren er jo alle sammen av den beskaffenhet, at de betegner manden som ikke skikket for stillingen. Men under de omstændigheter mener jeg, at vi har ret vi socialdemokrater i komiteen, som har uttalt den ting - ihvorvel vi ikke har ladet det komme til uttrykk i indstillingen - at hele saken bør henvises til protokolkomiteen og odelstinget, thi det som hr. Mjelde har anført viser bedst, at tilmotrods for at den forsterkede budget- og militærkomite har hat forhørsakterne til gjennemsyn, saa er det en ting, de ikke har været opmerksom paa, og det er forhistorien med hensyn til Ørstad som kommandant paa Agdenes, og det har protokolkomiteen helt og fuldt rede paa, og de vil derfor bedst kunne dømme i saken. Jeg finder derfor, at det rigtige er, at det overlades helt og fuldt til protokolkomiteen, som kjender saken, og som faar de samme opplysninger med hensyn til at kunne gjennemgaa forhørsakterne, selvsagt, som den forsterkede budget- og militærkomite har hat. At det her virkelig er en skandale,

som er forgaat, det kan ingen komme forbi; men aarsaken er jo den, at man har sat en mand til kommandant her, som ikke var stillingen helt og fuldt voksen.

Mjelde: Jeg brukte et uttrykk, sidst jeg hadde ordet, som jeg underhaanden er blit vidende om lægges mere i en jeg har ment. Jeg sa nemlig, at de opplysninger, som jeg hadde citert, vilde, om de blev offentliggjort, være noksaa graverende for major Ørstads senere stilling i vaabenet. Jeg vil ikke ha lagt noget andet i det, end at det vilde være særdeles uheldig for ham. Jeg vil faa lov at rette det. Samtidig vil jeg sette fingeren paa en ting. Dr. Ustvedt sa, at major Ørstad blev bortbeordret paa en tid, da det synes at ha rammet ham for haardt. Dertil vil jeg bemerke, at major Ørstad blev anmodet om at søke den stillingen, forat alt skulde gaa saa lempelig for ham som mulig. Jeg vil ha tillagt, at naar distriktskommandochefen saa sig nødsaget til at foreslaa ham forflyttet, og kommanderende general udtalte, at han burde forflyttes til en anden stilling, vil jeg se den departementschef, som hadde kunnet ta ansvaret for at la manden forbli i sin stilling, særlig under saa vanskelige forhold. Jeg ialfald tror ikke, at nogen hadde kunnet gjøre det.

Stinessen: Jeg har kun forlangt ordet for at uttale mig litt om denne sak i sin almindelighet. Jeg vil da først peke paa, hvilken stor og viktig opgave det er for vore høiere militære chefer at passe sin gjerning slik, at de blir forstaat ikke alene av dem, som er deres undergivne men ogsaa av det hele folk. Da man i Trøndelagen i 1905 blev klar over alle de historier, som var paa Agdenes, reiste der sig en dyp opinion mot forsvaret i det hele utover blandt befolkningen, og da i 1906 spørsmålet blev reist om at faa ryddet op i disse forhold, var det motsatte tilfældet; men hvad man beklaget sig over i 1906, var, at man ikke skar ned til dypet. Man lot endel av de befalingsmænd paa Agdenes - mænd, som kanskje aldrig skulde ha været i uniform - staa igjen og kanskje være medvirkende til en dyp misnøiemed forsvaret den dag idag. Da man saa i 1912 erfarte, at der kom igjen mænd, som, om ikke direkte, dog hadde været med paa Agdenes i 1905, fik man høre den antagelse, at det var mulig, at man igjen skulde komme op i de samme forhold. Jeg vil ikke komme nærmere ind paa det men kun peke paa, hvad der er sagt før, de uttalelser, som er faldt fra vaabenchefen og fra kommanderende general ved Ørstads ansættelse, og jeg vil kun tilføie, at de 14 dager, jeg har gjort tjeneste under denne mand, hadde man det indtrykk, efter det jeg har kunnet forstaa, at han ikke var den chef, som skulde være paa et saa viktig avsnit, som Agdenes er for Trøndelagen. Der var ikke nogen inspektioner at se fra den mand, og man hadde ingen følelse av, at der var det samarbeide mellem det vigtige led i forsvaret av Agdenes, som jeg mener, at bevogtningstropperne er, og selve befæstningen. Man var uklar over, hvorledes forholdet var med hensyn til det

virkelige samarbeide, og denne uklarhet forplantet sig like ned til soldaterne, og det var først, efterat vi hadde indhentet vor bataljonschefs uttalelser om de forskjellige forhold, at vi var klar over, hvorledes vi skulde forholde os i de enkelte tilfælder. Jeg mener, at dette tilsammenlagt tilfulde berettiget departementet til at frabeordre Ørstad fra den stilling, han hadde paa fæstningen. Det har vakt adskillig opmerksomhet; men det er gjort i henhold til den ret, som administrationen har til at bestemme over de høiere militære chefer, og jeg mener, at det, som har bidraget mest til den opmerksomhet, det har vakt, det er, at denne bestemmelse har været saa litet praktisert, trods der har været anledning til det. Jeg mener, at departementet og administrationen maa mere ha opmerksomheten henvendt paa dette, som vistnok brukes langt hyppigere i andre land end hos os, at naar en mand, som, selv om han paa en maate kan være stillingen voksen, ikke kan utføre sit arbeide i forsvarets tjeneste slik, at det vækker tillid blandt befolkningen og særlig blandt befolkningen inden det omraade, hvor han har at arbeide, maa det tages under overveielse, om det ikke er bedre at sette denne mand paa en anden plads. Naar det blir mere almindelig, mener jeg, at et forhold som dette, at Ørstad blir frabeordnet, ikke vil vække saadan opmerksomhet selv inden de kredse, det nu har vakt særlig opmerksomhet. Men ute blandt befolkningen vil det vække en tilfredsstillende beroligelse, at man er saa vaaken, som man bør være i saa maate.

Statsraad Holtfodt: Der er rettet forskjellige henstillinger til mig om at medvirke til, at debatten kan bli avsluttet i dette møte, og det er grunden til, at jeg kun ganske kortelig skal nævne et par punkter, som jeg gjerne vilde ikke skulde staa uimotsagt. Hr. Hagerup Bulls uttalelse gik ut paa, at hvad jeg hadde sagt, kunde tydes saaledes, at det var min opfatning, at der skulde hvile nogen plet paa major Ørstad for begivenheterne i 1905. Det har jeg ikke sagt, ikke ment ialfald. Min mening var den, at begivenheterne i 1905 delte fæstningens besætning i 2 noksaa skarpt adskilte partier, og den partimotsætning eksisterte fremdeles der selvfølgelig, da major Ørstad vendte tilbake. Og det kan man ikke komme bort fra, at det er særdeles uheldig, at en chef paa denne befæstning har været saa sterkt engagert med et av de partier, som utvilsomt fandtes inden besætningen. Det var, hvad der laa bak mine uttalelser. Hvad angaar den rent militære bedømmelse av, hvorvidt Ørstad har utnyttet de hjelpemidler, som stod til hans disposition, er en indgaaende drøftelse herav av de ting, som vil føre noksaa vidt. Jeg tør ikke, saaledes som det er gjort i komiteens indstilling, uttale den mening, at major Ørstad ikke har nogen skyld i "Berlin"s indpassering. Jeg mener, at der kunde være truffet forskjellige andre foranstaltninger, netop naar han hadde den mistillid til bevogtningslinjen som han hadde, og jeg vilde i tilfælde som vaabenchef ha

sørget for, og har ogsaa forøvrig paa anden maate nu sørget for, at de dispositioner, som var truffet, ikke gjentar sig. Men dette er rent militære fagspørsmål, som jeg tror, det ikke kan nytte at komme ind paa her, uten at jeg holdt et helt litet foredrag om forsvarsforholdene ved Agdenæs.

Jeg skal dernæst med hensyn til hr. Ustvedts henstilling om, at major Ørstad ikke maa lide noget økonomisk tap, gjøre opmerksom paa, at der er foreslaaet bolig, og den tror jeg, om jeg ikke erindrers meget feil, er med i de bevilgninger, som er git av stortinget til bebyggelse paa eksercerplassene; og der er ikke kommet noget andragende fra major Ørstad, som er avslaat. Jeg er fuldt opmerksom paa, at han økonomisk ikke skal lide noget tap indenfor det bevilgningsomraade, som jeg har til disposition. Det er i grunden væsentlig de to ting, som jeg mente at komme ind paa. Jeg skal bare nævne, at det er vistnok saa, at det er sagt, at under de foreliggende forhold var der liten anvendelse for lyskastere. Det er ikke saa ganske sikkert. Efter de dokumenter, som jeg har læst, var det nemlig ikke et tæt snefok men sneilinger; og hvis man gjennomgaar dokumenterne og forhørerne, saa vil man se, at fra stationen paa land under dette snefok blev observert lanterner, som muligens skrev sig fra andre fartøier i farvandet. Med andre ord, der var ikke saa tæt snefok, at der ikke av og til kunde været nogen gløt, og i saadanne gløt vilde lyskastere under enhver omstændighet medvirket til, at man kanskje hadde faat et glimt av "Berlin", der er et meget stort fartøi. Det er ogsaa et meget stort spørsmål, hvorvidt man ikke ved en anden anordning av strandposterne inde ved selve fæstningen hadde maattet høre eller se noget av passagen. Jeg tør ialfald efter de dokumenter, jeg har læst, ikke uttale en saa ubetinget dom som den, der er git i komiteens indstilling; men jeg har intet imot, at man ad den vei forsøker at skaffe major Ørstad utad den opreisning, som det altsaa er den almindelige mening, at han bør ha ogsaa av den grund, at han fremdeles er i tjeneste i armeen og er sat i en stilling, som jeg imidlertid udtrykkelig vil pointere er aven helt anden karakter end den, han hadde ved Agdenæs, hvor han var selvstændig forsvarschef og ikke bare hadde med fæstningen at gjøre men med alle marinens fartøier og dækningsavdelingerne.

Hr. Hagerup Bull spurgte, hvorfor der ikke straks blev opsat en ny forsvarschef efter "Berlin"-affæren. Der er blit opsat en egen og ny forsvarschef, som hadde den overordnede kommando, men vel at merke kun saalænge, indtil den nye kommandant kom ut og erklærte, at nu var han klar til at overta ansvaret, da blev denne forsvarschef atter inndraget. Det var en mand, som jeg hadde den fuldeste tillid til, og efter de rapporter, som foreligger, er der ikke tvil om, at han har fylt sin stilling.

Ustvedt: Statsraadens sidste uttalelser hørtes jo forholdsvis velvillige ut likeoverfor major Ørstad, at han igrunnen gjerne vilde, at han skulde faa utad saa megen opreisning som mulig. Det bekræfter, mener jeg, berettigelsen av det udtryk, som komiteen har brukt, idet komiteen jo ikke har uttalt nogen absolut dom angaaende forholdet med "Berlin"; men den har sagt, at det synes at fremgaa av dokumenterne, at han ikke kan siges at ha nogen skyld. Mere kan selvfølgelig en usakkyndig komite ikke sige om det; men det er meget tilfredsstillende, at statsraaden finder at ville akseptere denne uttalelse av komiteen. Det har været sagt her baade av forsvarsministeren og av hr. Mjelde, at major Ørstad har været behandlet særlig hensynsfuldt derved, at han har været opfordret til at søke Bergen. Ja, det kan synes saa, men man maa jo erindre, at hvis major Ørstad hadde søkt Bergen efter opfordring umiddelbart efter "Berlin"-affæren, saa er jo folk ikke dummere, end de forstaar, at en slik ansøknings kommer ikke uten foranledning, og da vilde jo ogsaa major Ørstad likeoverfor departementet ha erkjent, at han hadde skyld i "Berlin"-affæren, for det var jo foranledningen. Naar hr. Mjelde sa, at han vilde se paa den departementschef, som vilde vove at ta ansvaret for ikke at bortkommandere ham efter de erklæringer, som foreligger fra distriktskommandoen og fra kommanderende general, saa vil jeg gjøre opmerksom paa, at i det foredrag, som hr. Mjelde citerte, og som ogsaa i avskrift har foreligget for den kombinerte komite, stod der "paa foranledning". Distriktskommandoen hadde paa foranledning uttalt, at den ikke fandt major Ørstad skikket. I komiteen spurgte jeg, hvad der sigtedes til med dette "paa foranledning", og efter min anmodning erhvervet komiteens ordfører meddelelse fra departementet om, at med "paa foranledning" mentes, at det var paa foranledning av forsvarsdepartementets chef. Det er et skriftlig svar fra departementschefen, og det staar ikke der, at det er paa foranledning av nogen bestemt handling, men det er paa foranledning av forsvarsdepartementets chef, at denne skrivelse fra distriktskommandoen er fremkommet. Jeg mener, at man kunde ha behandlet saken forsaaavidt varsommere, som man kunde ha fortsat en stund med det, som blev gjort straks, at der blev opnævnt en egen forsvarschef for distriktet, og seet tiden noget an, naar man nu ikke hadde fjernet ham før. Forsvarsministeren har ikke uttalt sig noget om det forhold, som jeg nævnte, at major Ørstad blev siddende som kommandant paa Agdenæs fra 1ste august til ut i november, altsaa i 4 maaneder, i en meget vanskelig tid, og først efterat "Berlin" var indpassert var det, man fandt grund til at maatte fjerne ham. Jeg vet ikke, om jeg deri skal lægge nogen erkjendelse fra forsvarsministerens side av, at han kanske burde ha frabeordret kommandanten før. Det hadde vel været heldigere, om han hadde frabeordret ham tidligere end netop 3-4 dage efter at "Berlin" hadde passeret ind. De 4 maaneder, som hengik, har vel paa mange maater været like

saa vanskelige som netop den tid i slutningen av november, da frabeordringen skede.

Præsidenten: Den reglementsmaessige tid er utløpet, men præsidenten vil be om Stortingets bemyndigelse til at fortsætte forhandlingerne, saa man kan faa tilendebragt behandlingen av denne sak i dette møte. - Da ingen har gjort indsigelse, ansees den begjærte bemyndigelse git.

Hagerup Bull: Forsvarsministeren turde ikke uttale noget om, at major Ørstad var uten skyld i, at "Berlin" kom ind. Nei, det lar sig vel overhovedet her som andetsteds ikke gjøre at føre et positivt bevis for, at et skyldforhold ikke foreligger; men det er jo overalt saa, at det er skyldforholdet, som skal paavises. Jeg har ikke hørt, at selv forsvarsministeren har vovet at paastaa, at major Ørstad har skyld i dette. Der er naturligvis en mulighet for, at man ved imot de direktiver, som var git, at anvende lyskastere i større utstrækning kunde ha opdaget "Berlin". Men hvad som er sikkert, det er, at efter at dette var skeet, har man vendt tilbake til at anvende bevogtningsfartøier i større utstrækning, ganske visst ikke bare oppe ved Agdenes, men over hele kysten. Man hadde reduceret antallet - det staar i Stortingsmeddelelse no. 10 - fra 31 til 13, og bakefter igjen forøket det til 26 foruten 3 leiede motorbaater. Man har oppe ved Agdenes gjenoprettet signalstationen ved Garten, og man har - hvis jeg ikke tar feil - ansat en stabschef, som ikke fandtes der tidligere. I det hele tat er det saa, at man deroppe i gjerning har erkjendt, at der kunde være andre aarsaker til, at "Berlin" slap ind, idet man har etableret en bedre bevogtning.

Stinessen: Saavidt jeg forstod forsvarsministeren, gav han sin tilslutning til den bemerkning fra dr. Ustvedt, at der maatte tages skyldig hensyn til de økonomiske forhold ved saadanne bortbeordringer. Jeg vil i anledning derav peke paa det farlige ved det spørsmaal, idet jeg mener, at det vil svække den magt, som administrationen har ved en saadan bortbeordring ved at skulle ta hensyn til det økonomiske utenfor vedkommende personers løn. Forholdet her er det, at major Ørstad paa Agdenes hadde en bekvemmelighet, som han betalte 200 kroner aarlig leie for; men ved at komme til Bergen gik han glip av dette, og han maa der holde sig helt med hus selv. Jeg vilde bare peke paa den farlige ting, man her kan komme ind paa, og som kan føre til, at administrationen taper den ret, den har, med hensyn til bortbeordringer, og som jeg mener, den bør ha.

Præsidenten: Der er i indstillingen av komiteens medlem hr. Kragtorp nævnt et andet spørsmaal. Præsidenten gir ordet til hr. Kragtorp.

Kragtorp: Jeg har tilladt mig i komiteen at henlede oppmerksomheten paa et forhold, som jeg mener har betydning, naar vi skal se paa de ting i samlet sammenheng, som er sat i værk i anledning av vort nøytralitetsvern og i det hele tat den situation, vi har hat siden krigens begyndelse. Jeg staar alene i komiteen med denne uttalelse; men jeg vet, at jeg ikke staar alene om denne opfatning forøvrig; jeg har ellers ønsket at være alene om denne uttalelse forsaavidt angaar dens indførelse i komiteens indstilling. Jeg forutsætter, at hvis der er nogen blandt herrerne, som ikke er enig med mig i realiteten, saa vil de benytte anledningen til at si fra. Vi staar nemlig oppe i et forhold, som efter min mening er et brud paa aldersgranseloven. Vi har nemlig en lov, som siger, at naar en militær tjenestemand naar en bestemt alder, skal han gaa av fra sin stilling. Denne lov har ikke altid været velset, og der har i tidens løp været gjort forsøk paa at faa den forandret. Den sidste gang, der blev gjort forsøk paa at faa den forandret, var i 1912, da der fremkom en kongelig proposition om at gjøre forandring i loven slik, at det ikke skulde være strikte paa dagen, at en militær tjenestemand skulde avgaa. I komiteen dengang var der næsten enstemmighet for, at den forandring vilde man ikke ha; der var kun et medlem i komiteen som stemte for propositionen, og vi indstillet dengang, at propositionen ikke bifaldes. Da saken kom fore i Stortinget, vakte indstillingen ingen motsigelse. Vi hadde dengang som forsvarsminister en gammel, øvet parlamentariker, som kjendte de parlamentariske magtmidler, og som med lethet vilde kunne ha betjent sig av dem, men han gjorde det ikke, og komiteens indstilling vedtoges enstemmig og uten debat. Det var altsaa den sidste gang, vi hadde et forsøk paa at rokke ved aldersgranseloven. I det her foreliggende tilfælde er der rokket ved den i realiteten, idet man nu har en mand, som er faldt for aldersgransen, og som fremdeles indehar ikke alene den samme militære stilling, som han har hat, men en endda høiere militær stilling. Jeg mener, at man bør være oppmerksom paa dette. Det er av de ting, som jeg er sikker paa i det lange løp ialfald ikke vil være til fordel hverken for forsvaret eller for hærens tjenestemænd. Det var det ene hensyn, som jeg mener vilde ha været tilgodeset, om der hadde været forholdt anderledes. Det andre hensyn er en mere almen. Jeg mener nemlig, at naar vi staar oppe i en saadan situation, som vi nu staar i, da hvert menneske i Norges land praktisk talt lider paa flere maater under de byrder, som nu paalægges os, baade økonomiske og av anden art, saa maa det dog være et hensyn vi bestandig pligter at ta, at det ikke paa et eneste punkt maa se ut som, om disse foranstaltninger ikke er helt alvorlig ment. Jeg mener, hele befolkningen maa faa det indtryk av, hvad der sker nu, at der er alvor i leken, og derfor paalægger vi byrderne. Men det kan vi ikke faa, naar vi ser, at det lar sig gjøre at sette op i en chefstilling en mand, som ialfald ikke under normale

forhold fylder forutsættningerne til at være der. Som sagt, jeg staar alene i komiteen om denne uttalelse, men jeg vet, at jeg er ikke alene om den i virkeligheten, og det staar i saadan skrikende motsætning til ordningen ellers. Jeg skal bare henvise til - dette er jo møte for lukkede døre, saa det er ikke farlig at nævne det - at dengang det gjaldt at skaffe kommando for Glommenavsnittet, og vi hadde en mand staaende i den embedsstilling, som kunde ha varetat den og hadde fulde kvalifikationer for det, saa duget han ikke i det tilfælde. Der maatte skaffes en ny; han er utnævnt igaar. Jeg mener, at naar man viser den forsigtighet over hele linjen, saa bør den strækkes ut og naa like til tops. Det er det, jeg vil ha gjort opmerksom paa.

Den almindelige debat blev derpaa erklært avsluttet.

Komiteen hadde indstillet:

1. Stortinget har intet væsentlig at bemerke til de siden 7de august 1914 ifølge st.med. nr. 10 truffne forføininger til hævdeelse av rikets nøitralitet.

Præsidenten: Jeg skal referere det tilsvarende forslag fra mindretallet:

1. St.med. nr. 10 (1914) vedlægges protokollen.

Votering:

Ved alternativ votering mellem komiteens indstilling og mindretallets forslag til post 1 bifaldtes indstillingen med 79 mot 19 stemmer.

De 79 herrer var: Skaar, Skilbred, Løvland, Tveiten, Rik. Olsen, Hans Hansen, Gjetmundsen, Bernhard Hanssen, Ramm, Konow, Pramm, Eftestøl, Sparre, Gunnestad, F. Enge, Godske Nielsen, Rustad, Ustvedt, Landheim, Castberg, Mjøen, Lappen, Hovi, Gundersen, Peersen, J. Hestnes, Thallaug, Ugland, Kaddeland, Eiesland, Lindstøl, Gauslaa, Andersen Grimsø, Kulstad, Jacobsen, Joakimsen, Ellingsen, Holmesland, Ulstrup, Vassbotn, Otterlei, Stuevold-Hansen, N. Hestnes, Sigurdsen, Kragtorp, Bøen, Årstad, Gjedrem, Austbø, Haaland, Rasmussen, Eidem, Pedersen, Erichsen, Galtvik, Hagerup, Aavatsmark, Inderberg, Stinessen, Schei, Wolden, Bergan, Fjermstad, Syrrist, Hagerup Bull, Blakstad, Fretheim, Spangelo, Mowinckel, Næss, Trædal, Bakke, Indrehus, Rosenlund, Svendsbøe, Myklebust, Lid, Sæim, Mjelde.

De 19 herrer var: Bonnevie, Horgen, Nagel, Andr. Hanssen, Finstad, K. Amundsen, Aaset, Magnus Nilssen, Chr. Knudsen, Jenssen, Fløistad, Ludv. Enge, Bergersen, Gausdal, Ribsskog, Buen, Jul. Halvorsen, Samuelsen, Sæbø.

Fraværende var: Rinde, Hornsrud, Kopseng, Omholt, Lund (forfald), Valentinsen (forfald), Aaen, Johnson, Nalum, Berg, O. B. Halvorsen, Meyer, Sanne, Skaiaa, O. Amundsen

(syk), Kristvik (forfald), Moeskau, Jahren, Gjøstein, Braut, Foshaug (permittert), Bauck, Barman, Michelet og Ameln.

Videre var indstillet:

2. Regjeringen bemyndiges til av statskassens midler at anvende et beløp av indtil 10 mill. kroner til dækkelse av de utgifter, som indtil utgangen av indeværende termin vil være forbundet med den fortsatte opretholdelse av et efter den krigspolitiske situation avpasset nøitralitetsvern.

Præsidenten: Det tilsvarende forslag fra mindretallet er saalydende:

2. St.prp. nr. 34 (1915) bifaldes ikke.

Votering:

Ved alternativ votering mellem komiteens indstilling og mindretallets forslag til post 2 bifaldtes indstillingen mot 19 stemmer.

Præsidenten: Hermed er behandlingen av de paa kartet opførte saker tilendebragt. - Præsidenten vil foreslaa, at kun beslutningerne blir at offentliggjøre.

Votering:

Præsidentens forslag bifaldtes enstemmig.

Præsidenten: Præsidenten vil henstille, at de hemmelige dokumenter tilbakeleveres til kontoret. Præsidenten vil samtidig minde om den tidligere omtalte proposition, som endnu ikke i alle sine eksemplarer er kommet tilbake til kontoret.

Forhandlingsprotokollen blev derefter opløst. Det protokollerede foranledigede ingen bemerkning.

Præsidenten: Hr. Jenssen har begjært ordet, før møtet slutter.

Jenssen: Det var under behandlingen av tillæg 8 til indst. S. X, jeg skulde rettet en henstilling til forsvarsdepartementets chef; men saken blev optat uventet, saa jeg ikke fik gjort det. Jeg har under samtale med mandskaper, som nu er og har været ombord i "Tyr", kommet til kundskap om, at kjeleforholdene er saa daarlige, at man til enhver tid kan vente en katastrofe der. Jeg vil under de omstændigheter rette en henstilling til forsvarsdepartementets chef, om det ikke kunde gaa an nu, da den største nervøsitet er over, at lægge op den baat, indtil kjelen er færdig. Paa den maate kunde vi forhindre en katastrofe for mandskapet. Naar kjelen er saa daarlig, er det uforsvarlig at benytte baaten under øvelser. Det kan vel anføres, at damptrykket under saadanne forhold vil

Møde for lukkede dører, Stortinget 12. juni 1915

bli nedsat; men jeg antar, at i et knipetak vil et saadant paabud om at holde damptrykket nede bli overtraadt, og da kan katastrofen være der.

Statsraad Holtfodt: Jeg vil bare i anledning av den henstillen gjøre opmerksom paa, at jeg skal forelægge spørsmålet for kommanderende admiral. Jeg skal selvfølgelig søke at gjøre, hvad jeg kan for, at der ikke skal indtræffe nogen ulykke.

Møtet hævet kl. 14.25.